

UMEÅ
UNIVERSITET

Vi är där – men vad får vi göra?
– *Hemtjänstens handlingsutrymme vid våld mot äldre*

We are there – but what can we do?
-*The scope of action for home care services in cases of violence against the
older people*

Skriven av: Mariam Pierre och Wilma Saari

Examensarbete i socialt arbete 15 HP
Socionomprogrammet T6 VT26
Umeå Universitet
Handledare: Wossenseged Birhane Jemberie
Kursansvarig: Marie Sjölund

Abstrakt

Bakgrund: Våld bland äldre är ett samhällsproblem som inte fått så mycket uppmärksamhet inom forskningen. Den äldre befolkningen kan vara en mer skör och sårbar målgrupp än exempelvis individer i medelåldern. *Syftet med vår studie är att analysera vilken kunskap personal inom hemtjänst i ordinärt boende har om våld mot äldre, samt hur handlingsutrymmet vid sådan misstanke utformas och praktiseras i relation till organisatoriska ramar och resursmässiga förutsättningar på lednings- och utförarnivå.*

Metod: Metoden som användes för att få svar på syftet är en kvalitativ metod i form av semistrukturerade intervjuer med tre enhetschefer samt en fokusgruppdiskussion med tre omsorgspersonal. Det insamlade materialet analyserades sedan med hjälp av reflexiv tematisk analys.

Resultat: Genom analysen kom vi fram till fyra teman. *1. Organisatorisk sammansättning som påverkar upptäckt och hantering av våldssituationer.* Vilket beskrev hur samverkan och stöd från organisationen samt resurser på enheten påverkar arbetet våld mot äldre. *2. Handlingsutrymmet är inte så självklart.* Vilket beskrev hur begränsad hemtjänstpersonal är i sitt agerande om det inte finns samtycke från den enskilde. *3. Samverkan som nödvändig men inte självklar.* Vilket beskrev vilka hinder och möjligheter som fanns i samarbete mellan andra avdelningar och funktioner i arbetet med våld mot äldre. *4. Kunskap en förutsättning för att förstå våld mot äldre.* Vilket beskrev kunskapen respondenterna hade om hur våldet uttrycks och hur förståelse om våld påverkar deras agerande.

Slutsatser: Respondenterna i studien beskriver att kunskap kring ämnet våld mot äldre finns. Dock samverkar många faktorer och påverkar handlingsutrymmet vid misstankar om våld mot äldre. Faktorer som belystes under intervjuerna var bristande samverkan, samt stöd från organisationen. En önskan om ännu mer utbildning uttrycktes av samtliga respondenter. Utökade utbildningsinsatser behövs för att fånga upp ny personal samt hålla frågan levande. En bredare samverkan för att jobba med problemet på ett större plan. Samt ökat stöd från högre nivåer i organisationen för att få tid och resurser för att jobba med ämnet våld mot äldre inom hemtjänst i ordinärt boende.

Innehållsförteckning

ABSTRAKT	II
1. INTRODUKTION	1
1.1 INLEDNING.....	1
1.2 SYFTE MED FRÅGESTÄLLNINGAR	3
1.2.1 Frågeställningar:	3
1.3 CENTRALA BEGREPP	3
1.3.1 Våld.....	3
1.3.2 Närstående	3
1.3.3 Äldre.....	4
1.3.4 Hemtjänst i ordinärt boende	4
1.3.5 Handlingsutrymme	4
2. KUNSKAPSÖVERSIKT	5
2.1 LITTERATURSÖKNING	5
2.2 HISTORISK UTVECKLING OCH SAMHÄLLELIG SYN PÅ VÅLD MOT ÄLDRE	5
2.2.1 Nationell kontext	5
2.2.2 Internationell kontext	5
2.3 OLIKA TYPER AV VÅLD	6
2.3.1 Psykiskt våld.....	6
2.3.2 Fysiskt våld	7
2.3.3 Sexuellt våld.....	8
2.3.4 Försummelse och vanvård	8
2.3.5 Strukturellt våld.....	8
2.4 SÄRSKILT SÅRBARA GRUPPER BLAND ÄLDRE	8
2.4.1 Våld mot äldre demenssjuka	8
2.4.2 Missbruk som riskfaktor för våld mot äldre	9
2.5 KONSEKVENSER AV VÅLD BLAND ÄLDRE PERSONER.....	10
2.6 OMSORGPERSONALENS ANSVAR OCH HANDLINGSUTRYMME	10
2.7 UTMANINGAR VID UPPTÄCKTEN/MISSTANKAR OM VÅLD BLAND ÄLDRE	11
2.8 UTBILDNING OCH ÖKAD KUNSKAP	12
2.9 ORGANISATORISKA, KULTURELLA OCH STRUKTURELLA ASPEKTER	13
3. TEORI	15
3.1 SYSTEMTEORI	15
3.1.1 Teorins tillämplighet på studien.....	15
3.2 DOMÄNTEORI.....	16
3.2.1 Teorins tillämplighet på studien.....	16
4. METOD	17
4.1 DATAINSAMLING	17
4.1.1 Semistrukturerade intervjuer.....	17
4.1.2 Fokusgruppsintervjuer	18
4.2 URVAL OCH REKRYTERING	18
4.2.1 Inklusions- och exklusionskriterier	19
4.3 TILLVÄGAGÅNGSÅTT	19
4.3.1 Enhetschefer.....	20
4.3.2 Omsorgspersonal	20
4.4 ANALYS	20

4.4.1 Genomförande av analys.....	22
4.5 KVALITETSKRITERIER	22
4.6 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	23
4.6.1 Makt och beroendeställning	23
4.6.2 Känsligt ämne	24
4.6.3 Sekretess och anonymitet	24
4.6.4 Samtycke och frivillighet	24
4.6.5 Att inte intervjua de äldre	25
4.6.6 Studentens etiska ansvar	25
5. RESULTAT.....	26
5.1 ORGANISATORISK SAMMANSÄTTNING SOM PÅVERKAR UPPTÄCKT OCH HANTERING AV VÅLDSITUATIONER	27
5.2 HANDLINGSUTRYMMET ÄR INTE SÅ SJÄLVKLART	29
5.3 SAMVERKAN SOM NÖDVÄNDIG MEN INTE SJÄLVKLAR	31
5.4 KUNSKAP EN FÖRUTSÄTTNING FÖR ATT FÖRSTÅ VÅLD MOT ÄLDRE	33
6. DISKUSSION OCH SLUTSATS	36
6.1 DISKUSSION	36
6.2 SLUTSATSER	41
6.3 ARBETSFÖRDELNING	41
9. REFERENSER	43
10. BILAGOR	49
BILAGA 1	49
BILAGA 2	50
BILAGA 3	51
BILAGA 4	53
BILAGA 5	55
BILAGA 6	56
BILAGA 7	58
BILAGA 8	60

1. Introduktion

1.1 Inledning

Våld mot äldre är ett ämne inom det sociala arbetet som inte uppmärksammats särskilt mycket inom forskningen. Framför allt när det handlar om våld i nära relation, trots att äldre generellt är en mer sårbar grupp. Våldet mot den äldre generationen kan vara väldigt varierande man kan se att de äldre utsätts för många olika typer av våld. Kunskapen kring ämnet bland personalen som jobbar närmast våra äldre behöver breddas för att kunna upptäcka och ge rätt stöd till målgruppen i rätt tid. När kartläggning gjorts har de påvisats att kunskapen och rutiner är bristfälliga inom verksamheter, för att kunna skapa en trygg miljö för de äldre behöver även personalen känna sig tryggare inom ämnet (Jämställhetsmyndigheten, 2024).

Åldrandet kan vara en bidragande faktor för våld i nära relation bland äldre, i takt med att människor åldras ökar i många fall behovet av stöd och hjälp från anhöriga samt personal inom äldreomsorgen. Våld i nära relation bland äldre innebär att en anhörig ofta någon som står nära personen i fråga, en partner, ett barn eller barnbarn utnyttjar situationen av att den äldre är i en beroendeställning till den anhörige. Även omsorgspersonalen som jobbar med den äldre kan utsätta dem för våld. I vissa fall handlar våldet inte om att skada den äldre utan handlingarna sker i välmening, men som kan upplevas obehagliga för den äldre. För personal inom vård och omsorg kan det vara svårt att uppmärksamma situationer där våld i nära relation bland äldre förekommer, våldets inverkan kan i många fall likna konsekvenser som kommer med åldrandet, exempelvis blåmärken som kan orsakas av fall (Kunskapsguiden, 2024).

Synen på den äldre generationen i samhället kan vara en bidragande faktor till att våld bland äldre är så lite uppmärksammat, i många fall ses vår äldre generation som en homogen grupp där vi tänker på att personerna är just äldre. I stället för att ses som den enskilda individ som man varit under hela sitt liv, blir man i stället den "äldre". Detta kallar vi för ålderism. Enligt Comfort (1977, refererad i Andersson, 2008) innebär ålderism *"idén om att människor slutar vara människor – att de slutar att vara som folk är mest, eller att de blir människor av en bestämd och underlägsen sort – som följd av att ha levt ett bestämt antal år ..."* (Comfort, 1977, refererad i Andersson, 2008). Enligt Andersson (1997, refererad i Andersson, 2008) kan ålderism förstås genom stereotypa föreställningar och diskriminerande handlingar som grundar sig i en individs ålder (Andersson, 1997, refererad i Andersson, 2008). Påföljden av ålderism är att våldet mot äldre riskerar att osynliggöras och missas. Både kvinnor och män utsätts för våld i nära relation samt våld från omsorgspersonal. 2004 genomfördes en undersökning i stadsdelarna Lundby och Tynnered i Göteborg, där alla äldre personer samt personer med funktionsnedsättning som har någon form av hemtjänstinsats eller hemsjukvård. Syftet med undersökningen var att få veta i vilken utsträckning våld förekommer bland äldre och personer med funktionsnedsättning i de områden som medverkat i undersökningen. 30 procent av kvinnorna och 24 % av männen som svarade på enkäten uppgav att de utsatts av någon form av våld. Det man kan se är att kvinnor i högre utsträckning utsätts av män samt att kunskapen kring mäns utsatthet är lägre. Oavsett vilket

kön du har eller hur gammal du är har du rätt till stöd och hjälp från samhället (Socialstyrelsen, 2013).

Jämställdhetsmyndigheten (2024) beskriver att de gjort en uppskattning på att runt 10 till 15 procent av människor över 60 år har varit utsatt för någon typ av våld under det senaste året. Den äldre befolkningen ökar och väntas leva längre jämfört med tidigare. I takt med att människor blir äldre ökar sårbarheten för gruppen eftersom ett ökat behov av stöd och hjälp ofta kommer med åldrandet. Vilket bidrar till ett ökat behov av stöd från partner, anhöriga eller personal för att kunna ha en fungerande vardag. Parallellt med åldrandet och ett ökat behov av hjälp, kommer de äldre inte ut i samma utsträckning som tidigare. Social isolering kan bidra till att tecken på att våld förekommer, inte uppmärksammas. Det konstateras att det finns kunskapsluckor inom ämnet våld mot äldre, både bland personalen inom hälso- och sjukvården och bland personalen inom äldreomsorgen. Det man kan se idag är att nivån på kunskapen skiljer sig mellan kommuner och även mellan olika professioner som möter de äldre. Exempelvis kan en enhetschef besitta kunskap om ämnet, ändå verkar inte kunskapen nå omsorgspersonalen som jobbar närmast och har störst chans att uppmärksamma våldet. En viktig del i att börja uppmärksamma våld är att ge rätt förutsättningar till omsorgspersonalen, prata om våld och våga fråga om våld bland våra äldre. Även att börja informera om vilket stöd som finns att tillgå i utsatta situationer (Jämställdhetsmyndigheten, 2024).

Enligt Leifman och Petterson (2024) är kommunerna och deras verksamheter en särskilt viktig aktör i sammanhang att identifiera och förebygga mäns våld mot kvinnor. I flera kommuner lyfter personalen att det har blivit bättre på att uppmärksamma våld genom att samtala om det. Medan vissa kommuner inte alls har rutin på identifiering av våld mot äldre. En framgångsfaktor som lyfts fram i arbetet med våld i nära relation bland äldre är samverkan mellan kommunernas verksamheter, framför allt mindre kommuner i Sverige lyfter fram vikten av en fungerande samverkan om våld mot äldre. Den höga personalomsättningen är något som upplevs påverka upptäckten av våld då det är svårt att hålla hög kvalitet på utbildning och kunskapsförmedling bland medarbetarna. En annan sak som lyfts fram i studien är resursbrist, det kan finnas stöd och hjälp att erbjuda vid våldsutsatthet. Utmaningen som oftast sker i arbetet med att motivera till att söka hjälp är kognitiv svikt och demenssjukdomar hos den äldre som bidrar till ett mer komplext arbete (Leifman & Petterson, 2024). Sammanfattningsvis verkar arbetet med att förebygga våld i nära relation bland äldre i Sverige inte vara tillräckligt utvecklat, det finns inte tillräckligt med riktlinjer och styrdokument som stöd i arbetet. Det som nämns i det flesta sammanhang är arbetet med att upptäcka våld. Utmaningen med att arbeta med handlingsutrymmet och hjälpa våra våldsutsatta äldre är att det inte finns tillräcklig kunskap bland personalen i äldreomsorgen.

Problemformulering:

Tidigare forskning visar att våld mot äldre förekommer. Omsorgspersonalen som jobbar närmast våra äldre har uppmärksammat problemet men på olika nivåer. Våra äldre har samma rätt till stöd och hjälp som alla andra målgrupper, ändå verkar det inte räcka till. De viktiga frågorna som går att koppla till det sociala arbetet är exempelvis rätten till stöd och insatser, oberoende av vilken ålder du har, samt rätt till skydd mot våld. Det är relevant att sträva efter

att nå samma nivå inom ämnet våld mot äldre som vi har för våra andra åldersgrupper i samhället. Genom att undersöka frågor som personalens handlingsutrymme, organisatoriska ramar samt resursmässiga förutsättningar kan studien hjälpa till att fylla den kunskapslucka som vi ser idag. Kring hur kunskapen som finns idag används i praktiken och vad som möjliggör och begränsar vårt användande av handlingsutrymmet. Kunskap är en central faktor för att kunna ge den äldre målgruppen samma stöd som vi ger till andra målgrupper där våld förekommer.

1.2 Syfte med frågeställningar

Syftet med studien är att analysera vilken kunskap personal inom hemtjänst i ordinärt boende har om våld mot äldre, samt hur handlingsutrymmet vid sådan misstanke utformas och praktiseras i relation till organisatoriska ramar och resursmässiga förutsättningar på lednings- och utförarnivå. För att kunna svara på studiens syfte har vi formulerat några frågeställningar:

1.2.1 Frågeställningar:

1. Hur beskriver enhetschefer respektive medarbetare sin kunskap och förståelse av våld mot äldre
2. Hur beskriver enhetschefer respektive medarbetare sitt handlingsutrymme i att identifiera, agera vid och följa upp misstanke om våld mot äldre?
3. Hur påverkar organisatoriska styrformer och resursmässiga förutsättningar handlingsutrymmet vid misstanke om våld mot äldre?
4. Vilka strategier används för att hantera begränsningar i handlingsutrymmet vid misstanke om våld mot äldre?

1.3 Centrala begrepp

1.3.1 Våld

Våld är ett tolkningsbart begrepp som omfattar många olika definitioner i både forskning och praktiken. Socialstyrelsen (2023) redogör olika former av våld som både kan vara brottsliga som fysiskt och sexuellt våld. Våld kan även vara handlingar som inte nödvändigtvis är definierade som brottsliga i enlighet med rådande lagstiftning. Exempel på sådana handlingar kan vara genom nedsättande kommentarer, ekonomiskt utnyttjande och försummelse (Socialstyrelsen, 2023). Även om handlingarna inte omfattas av bestämmelser i 3, 4 och 6 kap. Brottsbalken (1962:700). Kan de i det stora hela utgöra en systematik av maktutövning och kontroll som sedan leder till en situation av utsatthet och social isolering.

1.3.2 Närstående

I studien använder vi oss utav begreppet våld i nära relationer. Enligt Moser-Hällen och Sinsalo (2021) kan våld mot äldre utövas av en partner eller annan anhörig men det kan även förekomma våld från personal inom vård och omsorg (Moser-Hällen & Sinsalo, 2021). Våld i nära relation är därmed inte begränsat till enbart parrelationer utan kan även förekomma inom andra nära och förtroendefulla relationer. Enligt Socialstyrelsen (2013) avser en närstående exempelvis partner, syskon, barn eller andra släktingar, liksom andra person som den utsatte

har haft en nära och förtroendefull relation till (Socialstyrelsen, 2013). I studien kommer vi bland annat att studera våld som utövas av en partner eller annan nära anhörig.

1.3.3 Äldre

Studien riktar sig åt personalens kunskap och handlingsutrymme inom äldreomsorgen i det ordinära boendet vid misstanke om våld mot äldre. Socialstyrelsen (2023) beskriver att varje kommun tillhandahåller äldreomsorg i olika former för personer som är 65 år eller äldre, en del i äldreomsorgen är hemtjänstinsatser som man kan bli beviljad i det ordinära boendet (Socialstyrelsen, 2023). Inom ramarna för studien kommer därför begreppet "äldre" avgränsas och definieras som 65 år och uppåt i enlighet med Socialstyrelsen beskrivning.

1.3.4 Hemtjänst i ordinärt boende

Hemtjänst innebär biståndsbedömda insatser som beviljas enligt 11 kap. 1 § i socialtjänstlagen (2025:400). *En enskild som inte själv kan tillgodose sina personliga behov och inte heller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt att få insatser av socialnämnden för dessa behov.* Enligt inspektionen för vård och omsorg (IVO) (2025) kan hemtjänst omfatta stöd med personlig omvårdnad samt andra dagliga sysslor. Exempelvis städning, handling, personlig omvårdnad och ledsagning. (IVO, 2025).

Med ordinärt boende definierar Socialstyrelsens förklaring av föreskriften (HSLF-FS 2016:86) (2016) bostäder i det ordinarie boendet, såsom flerbostadshus eller villa. Begreppet innefattar även seniorboende och trygghetsboende som är avsett för äldre personer (Socialstyrelsens förklaring av föreskriften (HSLF-FS 2016:86), 2016).

1.3.5 Handlingsutrymme

När man arbetar som socialarbetare med inriktning mot enskilda individer representerar man en organisation, det finns olika typer av organisationer privata, offentliga samt ideella. Inom organisationen har socialarbetaren ett handlingsutrymme som styrs av riktlinjer och ramar. Handlingsutrymmet som socialarbetaren har, formas alltså av organisationens egna ramar, socialarbetaren är fri att arbeta innanför de bestämda ramarna. Samtidigt är handlingsutrymmet väldigt styrt av lagar, riktlinjer och vad organisationen har bestämt inom ramen för deras uppdrag. Även om det finns lagar och regler att följa så ger handlingsutrymmet möjlighet till tolkning utifrån individens behov och ramarna som är satta (Svensson et al., 2021).

2. Kunskapsöversikt

I följande avsnitt presenteras tillvägagångssättet vid litteratursökningen. Därefter presenteras tidigare forskning inom ämnet våld mot äldre. Följt av en redogörelse för hur våld och dess olika former definieras, samt en översikt av sårbara grupper i samhället. Följt av våldets konsekvenser, hemtjänstpersonalens ansvar och handlingsutrymme. Avslutningsvis redovisas utmaningar vid upptäckt och misstanke om våld mot äldre, med fokus på organisatoriska, kulturella och strukturella faktorer.

2.1 Litteratursökning

Inför arbetet har tidigare forskning och litteratur samlats in av ämnet, för att finna tidigare forskning har vi använt oss av sökningar i databaser. Databaser som använts i studien är Umeå universitetsbiblioteks söktjänst UB samt databasen Soc INDEX. Sökord och söksträngar har byggts upp för att hitta relevant forskning kring ämnet våld mot äldre och hemtjänstens handlingsutrymme. Sökord: våld i hemmet äldre och söksträngar såg ut så här: (violence) AND (“older adults” or elderly or geriatric or geriatrics or aging or senior or seniors or “older people” OR “aged 65” or 65+) AND (sweden or swedish).

Söksträng för historisk utveckling ("domestic violence" OR "intimate partner violence") AND (history OR historical OR "social norms") AND (elderly OR “older adults” OR ageing)

Söksträng för utmaningar vid misstankar om våld “barriers to help-seeking” AND violence AND (elderly OR aged OR older OR elder OR geriatric)

Vi har även filtrerat sökningarna till endast artiklar som är peer-reviewed, för att säkerställa att det finns en vetenskaplig relevans i artikeln. UB:s AI-sökverktyg har använts för att fortsätta sökningen när vi hittat en relevant artikel, söktjänsten hjälpte till att hitta fler liknande källor.

2.2 Historisk utveckling och samhällelig syn på våld mot äldre

2.2.1 Nationell kontext

Enligt Östlund (2025) påverkas nutida förståelser av våld av historiska samhällsförändringar och tidigare normer kring våld i nära relationer. Hur man ser på våld i hemmet har förändrats betydelsevärt de senaste decennierna. Fram till då strafflagen infördes i Sverige 1864, hade mannen laglig rätt att bestraffa sin maka fysiskt. Det talades nästintill aldrig om våld i hemmet fram till början av 1990-talet. Sveriges riksstad föreslog ändring av straffskalan gällande kvinnomisshandel 1938. Sverige var dock inte kapabelt att kunna hantera sådana frågor, eftersom man ansåg att de hörde hemma i den privata sfären. Det var inte förrän på 1990-talet som perspektivet för våld mot kvinnor blev en politisk fråga (Östlund, 2025). Östlund (2025) förklarar vidare att samhällets syn på våld kan ha präglat de äldres liv vilket medför att de än i dag lever med synen att det ska skötas enskilt av de inblandade (Östlund, 2025).

2.2.2 Internationell kontext

Enligt Podnieks (2008) gjordes de första upptäckterna av misshandel bland äldre i Kanada på 1960-talet, dock resulterade inte upptäckterna av misshandel till någon forskning, men det öppnade upp för diskussioner kring ämnet. Under efterföljande årtionden fördes resonemang kring en lagstiftning som angav ett krav på rapportering av misstankar eller observerade försummelser. Kravet på rapportering låg till grund för utvecklingen i USA. Det var inte förens 1990-talet som undersökningar kring omfattningen av äldre misshandel publicerades i en nationell kontext i Kanada. Vilket var början på utvecklingen framåt där man började finansiera forskningen, utbildningar och konferenser om ämnet (Podnieks, 2008). Wang och Dong (2019) beskriver att personer som utsätts för våld genom livet, barnmisshandel, våld i nära relation eller äldre misshandel löper större risk för att fortsatt utsättas för våld. Exempelvis en individ som under livet utsatts för våld i nära relation i form av fysiskt eller sexuellt våld, löper högre risk för att återigen utsättas för våldet i högre åldrar i form av fysisk eller sexuell äldre misshandel (Wang & Dong, 2019).

2.3 Olika typer av våld

Våld kan uttryckas genom olika former och det är sällan det lämnar fysiska märken på kroppen (Jämställdhetsmyndigheten, 2021). Enligt Moser-Hällén och Sinsalo (2021) är en våldshandling generellt en handling som syftar till att skada, smärta eller kränka en annan individ. Våld har en tendens att begränsas till handlingar som juridiskt betraktas som grova våldsbrott. Samtidigt innefattar våld i nära relationer, handlingar som juridiskt inte definieras som brott (Moser-Hällén & Sinsalo, 2021). Balkaran et al. (2023) beskriver att misshandel inom hemtjänst kan bestå av sexuell-, fysik-, verbalmisshandel samt försummelse (Balkaran et al., 2023).

För att kunna ge stöd i rätt tid och situation är det viktigt att uppmärksamma våldsmönster som inte enbart innefattar fysiskt våld. Exempelvis slag och sparkar (Moser-Hällén & Sinsalo, 2021). Uppfattningen om vad som definierar våld beror delvis av betraktarens perspektiv. Begreppet våld är inte entydigt utan formas av tolkningar i olika sammanhang. De äldre uppfattar nödvändigtvis inte att de utsätts för våld såsom misshandel, försummelse eller övergrepp. De kan i stället uppleva att de har utsatts för något mer specifikt, exempelvis, *“min partner har slagit mig”* eller *“min partner är inte alltid så snäll”* (Boström et al., 2022). Enligt Boström et al. (2022) är det inte förrän på 2000-talet som begreppet våld har börjat användas mer systematiskt för olika typer av misshandel. Exempelvis övergrepp och kränkningar, fysiskt- och psykiskt våld samt försummelse (Boström et al., 2022).

I vårt arbete kommer vi att använda oss av begreppet våld som en samlad benämning för olika former av våld och utsatthet. Avsnittet fortsätter med att ge en bild av våldets olika uttryckssätt.

2.3.1 Psykiskt våld

Centrum mot våld (u.å.) beskriver psykiskt våld som ett brett begrepp som kan uttryckas olika och påverkar det psykiska måendet negativt för den som blir utsatt. Det psykiska våldet kan uttrycka sig genom att den utsatte ständigt blir ifrågasatt, kritiserad, förminskad och kränkt. Vilket kan leda till att den utsatte börjar tvivla på sig själv och börja tro att det

förövaren säger är sant. Den utsatte kan börja känna att hen bär skulden för konflikterna som sker (Centrum mot våld, u.å.).

Enligt Kunskapsguiden (2024) är psykiskt våld den vanligaste typen av våld i nära relationer. Isolering är form av psykiskt våld där förövaren kontrollerar eller bestämmer vem den utsatte får umgås med (Kunskapsguiden, 2024). Det finns ingen specifik definition av ekonomiskt våld, det man kan se att det har tydlig koppling till andra former av våld. Exempelvis kan man koppla de till det psykiska våldet, men även andra former av våld (Riksrevisionen, 2025).

2.3.1.1 Ekonomiskt våld

Statens servicecenter förklarar att ekonomiskt våld innebär att någon tar kontroll över en annan individs pengar, tillgångar eller skulder. I syfte att utöva makt och- eller begränsa individens möjlighet att leva ett självständigt liv. Ekonomiskt våld kan se olika ut och delas in i tre olika former. 1. *Ekonomisk kontroll*, där oftast en närstående bestämmer hur pengarna får användas, genom exempelvis, redovisning av inköp, nekar inköp eller förbjuder den utsatte att ha ett eget bankkonto. 2. *Inkomstsabotage*, innebär att den utsattes möjlighet till att arbeta eller studera begränsas. Inkomstsabotage kan ske genom att den utsatte till exempel inte får börja arbeta eller studera, samt att den utsatte blir hindrad till att sköta exempelvis sitt arbete. 3. *Ekonomisk exploatering* innebär att utnyttja någon annans ekonomi. Vilket kan ske genom att någon annan tecknar lån eller abonnemang i den utsattes namn utan samtycke. Ekonomisk exploatering kan även ske genom att tvinga eller lura någon att delta kriminella handlingar, exempelvis penningtvätt (Statens servicecenter, 2025).

2.3.1.2 Isolering

Östlund et al. (2023) förklarar isolering som är en faktor som kan komma med åldrandet. Isolering kan även bidra till att våld i nära relation inte upptäcks då personen som utsätts inte självmant söker hjälp. Möjligheten till att en utomstående bevittnar eller ser tecken på att det sker våld begränsas på grund av isoleringen (Östlund et al., 2023). Enligt Moser-Hällen och Sinisalo (2021) kan psykiskt våld bland annat innebära strategisk isolering, vilket kan ske både fysiskt och psykiskt. Våldsutövaren kan exempelvis fysiskt hindra den våldsutsatta att träffa eller ha kontakt med sitt sociala nätverk genom att agera svartsjuk eller hota med våld om individen har kontakt med andra (Moser-Hällen och Sinisalo (2021)). Strategisk isolering kan leda till social isolering som Socialstyrelsen (2013) nämner är en konsekvens av våldet. Det kan även vara svårt att förstå som närstående varför den våldsutsatta inte lämnar sin relation. En anledning kan vara av just rädsla för ensamhet och isolering (Socialstyrelsen, 2013).

2.3.2 Fysiskt våld

Enligt Hörl (2007) anses fysisk misshandel som den allvarligaste formen av våld, den fysiska misshandeln kan bestå av bland annat örfilar, slag och brännskador. Men många studier är överens om att den fysiska misshandeln inte är en av det vanligaste typen av våld som förekommer (Hörl, 2007). Centrum mot våld (u.å.) beskriver att utövaren av fysiskt våld aktivt väljer aggressionerna mot väl valda delar av kroppen. Förövaren gör det i syfte att utomstående personer inte ska kunna uppmärksamma blåmärken och skador. Våldet kan även

orsaka skador såsom frakturer, rivmärken och sår på synliga delar av kroppen. Det fysiska våldet kan ske återkommande eller *endast* förekomma som ett hot (Centrum mot våld, u.å.).

2.3.3 Sexuellt våld

Kunskapsguiden (2024) definierar sexuellt våld som handlingar som sker utan samtycke och som kännetecknas av maktutövning eller kontroll. Sexuellt våld kan uttryckas på olika sätt, men det som är gemensamt är att den utsatte personen inte har gett sitt samtycke. Exempel på sexuellt våld kan vara att bli tvingad att titta på pornografiskt material, utsättas för tjat-sex eller tvingas delta i sexuella handlingar. Det kan även handla om att få något infört i sin kropp mot sin vilja. Sexuellt våld kan även ske i digitala sammanhang, exempelvis genom att den utsatte blir fotad och filmad i sexuella situationer och sprids digitalt via olika digitala applikationer och kanaler (Kunskapsguiden, 2024).

2.3.4 Försummelse och vanvård

Försummelse beskriver Centrum mot våld (u.å.) som när människor som är i en beroendeställning till andra personer i vardaglig vård och omsorg-sammanhang kan utsättas för vanvård eller försummelse. Kunskapsguiden (2024) beskriver utövaren som den som vårdar, vilket kan innebära en partner, anhörig eller personal från hemtjänsten. Våldet kan uttrycka sig olika men grundar sig i att man inte tillgodoser den utsattes omsorgsbehov. Försummelse kan exempelvis vara att man inte tar upp den utsatte ur sängen, ställer rullatorn utom räckhåll eller att man gömmer hörapparaten. Försummelse kan även innebära att den utsatte blir lämnad ensam utan tillsyn eller att man inte får den vård man är i behov av (Kunskapsguiden, 2024).

2.3.5 Strukturellt våld

Enligt Hörl (2007) innebär strukturellt våld skada för den enskilde i situationer då en specifik person inte behöver vara fysiskt på plats för att utöva våldet. Strukturerat våld är något som kommer från samhällsystemen. Våldet förekommer i varierande maktrelationer, varierande chanser i livet som vilken utbildning, egendom, medborgliga rättigheter du har. Det handlar alltså om vilka förfoganden samt sociala resurser som du har, man kan se de som att all typ av diskriminering och även alla former av åldersdiskriminering ingår i det strukturella våldet. Begreppet strukturellt våld är svårt att mäta då varje fall av missförhållanden i samhället räknas som våld, pensioner som inte räcker till, bekvämligheter på sjukhus och sämre utrustade lägenheter är några exempel som strukturellt våld kan innebära (Hörl, 2007).

2.4 Särskilt sårbara grupper bland äldre

2.4.1 Våld mot äldre demenssjuka

Enligt Dong et al. (2014) kan en av anledningarna till att demenssjuka har en ökad risk att utsättas för våld i nära relation kopplas till beteendemässiga eller psykiska symtom (BPSD) som kan komma med sjukdomen (Dong et al., 2014). BPSD kan medföra en ökning av belastning samt stress för den som vårdar den enskilde, påverka relationen som de har mellan varandra (Johansson & Östlund, 2022). Statistik visar att nio av tio individer som har demens kan någon gång uppvisa BPSD (Janusinfo, 2026). Vilket medför att personen med sjukdomen ofta påverkas negativt i vardagen, samt livskvaliteten (Johansson & Östlund, 2022). Det finns

många anledningar att BPSD kan uppstå, en anledning som framkommit i tidigare studier är att det kan bli missförstånd när man kommunicerar eller att man inte förstår och kan identifiera den sjukes behov (Schnelli et al., 2020). I livssituationer där enskilda individer vårdar sin demenssjuke anhöriga är det viktigt att få avlastning och stöd från samhället för att orka, då det är en ansträngande situation. Det kan vara olika typer av avlastning bland annat dagverksamhet (Johansson & Östlund, 2022).

Enligt Balkaran et al. (2023) innebär en demensdiagnos i många fall en annorlunda omsorgssituation för omsorgspersonal som vårdar den demenssjuke. En individ med kognitiv svikt upplever vården annorlunda mot hur de allmänna brukarna inom hemtjänst gör. Omsorgspersonalen inom hemtjänsten kan exempelvis visa sin frustration genom att säga något tillbaka till individen med demens. De menar även att omsorgspersonalen förstår i många fall vilken beroendeställning som den enskilde sitter i, vilket gör att personalen utnyttjar beroendeställningen för att förändra maktbalansen (Balkaran et al., 2023).

Enligt Johansson och Östlund (2022) bor det flesta individer med en demenssjukdom i sitt ordinära boende. Vilket många gånger kan vara en bidragande faktor till att äldre personer får en etablerad kontakt med olika aktörer från samhället, bland annat undersköterskor, sjuksköterskor, socionomer med flera. Yrkesverksamma kan komma att bli stor del av den dementes vardag samt bli den person som den enskilde har närmast relation till i sin vardag. Enligt Dong et al. (2014) kan våldsutövaren i nära relation till en individ som har demenssjukdom vara både någon från familjen, en nära vän eller en vårdgivare (Dong et al., 2014). Våld i nära relation bland äldre kopplat till sjukdomen demens är en komplex fråga då våldet både kan utövas mot och av den demenssjuke. Våldet behöver inte heller vara en konsekvens av sjukdomen utan det kan vara något som funnits redan innan den enskilde blev sjuk (Socialstyrelsen, 2013). Band-Winterstein och Avieli (2019) gjorde intervjuer med kvinnor som framförde att våldet fortsatt även fast deras partner insjuknat i en kognitiv sjukdom, dock kunde de berätta om att våldet kan förändras med tiden (Band-Winterstein & Avieli, 2019). Fang och Yans (2018) litteraturstudie visar att våld i nära relationer vid demenssjukdom har varierande resultat, från att våld inte rapporteras alls upp till att 78,4 procent uppger att våld förekommer (Fang & Yan, 2018). Skillnaderna kan bland annat förklaras av att studier använder olika definitioner av våld samt att rekryteringen av deltagare med demenssjukdom skiljer sig mycket åt (Dong et al., 2014).

2.4.2 Missbruk som riskfaktor för våld mot äldre

Enligt Nordens välfärdscenter (2018) bidrar ett alkoholmissbruk till en mer komplicerad arbetssituation för omsorgspersonalen. Oavsett om det är brukaren själv som dricker eller om det är någon familjemedlem. Det behöver inte nödvändigtvis vara någon som lever med den äldre. Ifall där alkohol förekommer i den äldres närhet, ökar risken för den äldre att bli utsatt för både fysiskt och psykiskt våld. Även att den äldre blir av med sina pengar kan vara en följd av alkoholproblematik i sin närhet (Nordens välfärdscenter, 2018). Även Pathak et al. (2019) beskriver att alkoholism inom familjen är en faktor som medför en ökad risk för våld i nära relation bland äldre (Pathak et al., (2019).

Enligt Roberto et al. (2020) medför ett opioidmissbruk en förhöjd risk för äldre misshandel. Deltagarna i studien gjorde en uppskattning av att risken för misshandel bland äldre ökar med ca 25–35 % vid missbruk av opioider. Vanligt förekommande var anhöriga som stal den äldres mediciner för att bruka själv eller sälja. Även fall där anhöriga tar med den äldre på läkarbesök eller liknande för att få smärtlindring förekommer. I fall där den anhörige inte får som den vill, kan det resultera i andra former av misshandel som fysiskt våld. I många fall där våld bland äldre och missbruk förekommer känner inte den äldre till vilket typ av stöd som finns att få eller så väljer de att inte prata med någon om det. Äldre väljer i många fall att inte prata om våldet för att skydda sin anhöriga och inte ställa till med problem, samt brutna familjerelationer. Omsorgspersonalen i studien har även kunnat notera en högre andel anklagelser mot omsorgspersonalen som tar mediciner av brukare (Roberto et al., 2020).

2.5 Konsekvenser av våld bland äldre personer

Enligt Yon et al. (2017) rapporteras våld bland äldre att förekomma upp till 15,7 procent det senaste året i de 28 länder som omfattades av studien (Yon et al., 2017). Fisher et al. (2010) beskriver att våld kan föra med sig flera negativa hälsoeffekter. I studien har kvinnor som utsatts för övergrepp av olika slag högre risk att drabbas av negativa hälsoeffekter. Depression och ångest är exempel på konsekvenser som kan komma av våld jämfört med en kvinna som inte utsatts för våld. Det kvinnor som utsatts för upprepade övergrep kunde även rapportera om andra konsekvenser som ben- eller ledproblem (Fisher et al., 2010).

Folorunsho och Okyere (2025) beskriver att äldre misshandel kan medföra många olika typer av konsekvenser, de berättar om fysiska skador som en konsekvens av misshandel så som smärtor och fysiska begränsningar. Misshandel kan i sin tur leda till olika känslor av att vara hjälplös, lägre självkänsla och att de äldre isolerar sig, vilket i sin tur leder till psykiska problem som ångest och depression. Folorunsho och Okyere (2025) fortsätter beskriva att studier har visat att misshandel av olika slag har visat öka risken för olika typer av demenssjukdom och alzheimer, stress samt trauman. Vilket i sin tur kan leda till skadade hjärnceller samt göra förloppet av kognitiv försämring snabbare. Även ekonomisk misshandel kan leda till försämrad hälsa för de äldre. Genom att bli av med sina ekonomiska resurser kan bidra till nedskärningar av nödvändiga läkarbesök eller mediciner på grund av att de äldre inte har råd (Folorunsho & Okyere, 2025). Enligt Pathak et al. (2019) har studien visat att kvinnor som utsatts för våld i nära relation högre risk för att drabbas av åldersrelaterade sjukdomar, de påverkar även äldre kvinnors psykiska mående i form av försämrad mental hälsa. Sexuellt våld kan medföra konsekvenser i form av fysiska skador som mag-, tarm, bäckensymptom hos de äldre kvinnorna som utsatts för sexuellt våld under en längre tid (Pathak et al., 2019).

2.6 Omsorgspersonalens ansvar och handlingsutrymme

Vissa professioner möter äldre personer mer än andra, exempelvis hälsosjukvård, rehab, tandläkare och undersköterskor/vårdare, men alla har ansvar att ha uppsikt och agera om våld förekommer (Östlund et al., 2023). Enligt Socialtjänstlagen (SoL 2025:400) 6 kap. 10§ *“socialnämnden ska ta initiativ till och bevaka att åtgärder vidtas för att skapa en god samhällsmiljö och goda förhållanden för barn och unga, för äldre, för personer med*

funktionsnedsättning, för dom som utsätts för våld eller andra övergrepp av en närstående och för andra grupper som har behov av samhällets särskilda stöd". Omsorgspersonalen är med andra ord en viktig del i att upptäcka och stödja våldsoffer att komma till rätt stöd och hjälp (Östlund et al., 2023). Vilket även Simmons et al. (2022) beskriver i sin studie, de menar att det flertalet gånger tagits upp hur viktigt det är att välfärdsystemet är uppmärksam och rapporterar i fall av våld bland äldre. Dock rapporteras det inte alltid, en bidragande faktor till att rapportering uteblir kan vara att omsorgspersonalen ofta inte är medveten om att brukarna utsätts för våld samt att i många fall är det osäker på hur det ska hantera situationerna där våld förekommer (Simmons et al., 2022).

Enligt föreskrifter och allmänna råd 2022:39 (HSLF-FS) ska socialnämnden fastställa rutiner för hur och när personal i verksamheter som möter våldsutsatta personer ska ställa frågor om våld och erbjuda stöd. (Socialstyrelsen, 2022). Att ställa frågor blir särskilt betydelsefullt i arbete med äldre personer, eftersom äldre sällan själva berättar om våldsutsatthet och ibland saknar kännedom om vilket stöd som finns att tillgå (Larsdotter Sandberg, 2025). Av den anledningen är det viktigt hälso- och sjukvårdspersonal rutinmässigt gör en screening för våld mot äldre. För att underlätta screening finns det ett självskattningsdokument REAGERA-S (*Responding to Elder Abuse in Geriatric care*) som är ett forskningsprojekt i samarbete mellan Region Östergötland och Linköpings Universitet som är finansierats med medel från brottsoffermyndigheten. Syftet med projekt är att *förbättra sjukvårdens identifiering av och hjälp till äldre personer som är eller har varit utsatta för olika typer av övergrepp*. Materialet finns att tillgå för hälso- och sjukvårdspersonal för att underlätta i arbetet att upptäcka äldre personer som är utsatt för våld. REAGERA-S har en god förmåga att identifiera personer som någon gång varit utsatt för övergrepp på 71,9 procent samt upptäcka utsatthet efter 65 års ålder på 87,5 procent. Vidare fortsätter Larsdotter och Sandberg (2025) att arbetsgivaren har ett ansvar för att utreda och vidta åtgärder om det finns misstankar om våld bland deras vårdtagare. Dock har omsorgspersonalen endast anmälningsskyldighet för personer under 18 år. Däremot kan omsorgspersonalen bryta sin tystnadsplikt och göra en polisanmälan vid brott mot vuxna om straffskalan är minst ett års fängelse. (Larsdotter & Sandberg, 2025). Utöver möjligheten att upprätta en polisanmälan har Ludvigsson et al., (2022) i sin studie tagit fram ett utbildningsmaterial som gör det enklare för vårdgivare att ställa frågor om övergrepp mot äldre. Reagera-P som står för *Responding to Elder Abuse in Geriatric care-Provider*. *Materialet* syftar till att öka vårdgivares motivation till att ställa frågor till äldre för att fånga upp övergrepp. Materialet ska också öka ansvars känslan för att agera och ta hand om våldsutsatta äldre (Ludvigsson et al., 2022).

2.7 Utmaningar vid upptäckten/misstankar om våld bland äldre

I Östlund et al. (2023) studie beskriver respondenterna att det inte finns tillräckligt utarbetade material för att vägleda omsorgspersonalen vid misstanke om våld i nära relationer bland äldre. Osäkerhet bland personalen som jobbar närmast våra äldre, bidrar till att man i många fall väljer att förbise sina misstankar i stället för att fråga och undersöka om det förekommer våld. Ett utarbetat material skulle bidra till ett mer likvärdigt arbetssätt bland personalen samt en mer säker personalgrupp som vet hur de ska agera när situationer och misstankar om våld uppkommer. En annan reflektion från personalen är rädslan att anklaga en anhörig för att

utöva våld mot den enskilde som egentligen är oskyldig, som i sin tur kan medföra brustet förtroende hos släktingar samt oro för de inblandade parterna. Man kunde även se en osäkerhet för hur personalen ska gå till väga vid dokumentation angående våld och misstankar. Här kunde oron kopplas till att anhöriga kan bli upprörda när det läser vad som är dokumenterat och få ett minskat förtroende för omsorgspersonalen (Östlund et al., 2023). Osäkerhet hos omsorgspersonalen kan koppla samman med forskningsprojektet REAGERA-S som Larsdotter Sandberg (2025) nämner. REAGERA-S är en satsning som bidrar till upptäckten av utsatthet bland äldre och skulle kunna vara något som vårdpersonal kan ha användning av i sitt arbete där det finns misstanke om våld mot äldre.

I Dominguez et al. (2019) studie presenteras information om att många av de äldre som utsätts för övergrepp väljer att inte rapportera vidare. Det finns en rädsla för vad som kan komma efter, dels för offrets egen del, dels för våldsutövaren. Den enskilde som utsatts för våld kan vara rädd att våldet kan förvärras, att den utsatte blir isolerade eller utfryst (Dominguez et al., 2019). Enligt Beaulaurier et al. (2005) kan upplevd skam i vissa fall bidra till att kvinnor inte talar om våld. Det handlade bland annat om en oro över att andra utomstående skulle prata om händelserna med offret. Kvinnorna pratade även om att skydda sin familj och barn, även om de har vuxna barn ville de inte att de skulle utsättas för våldet och var därför tyst om vad det utsattes för. Offren hade även en starkare önskan om att hålla familjen samlad än att det själva skulle leva säkert och fri från våld (Beaulaurier et al., 2005).

Respondenterna i studien Östlund et al. (2023) försätter att beskriva svårigheterna att skapa en bra balansgång mellan att arbeta i någons hem, samtidigt behöva hantera situationer där våld misstänks eller förekommer. Som omsorgspersonal vill man visa respekt och inte lägga sig i allt för mycket i vad som händer i den enskildes hem. Framför allt inte om man inte själv upplever sig säker på om våld förekommer eller inte. Omsorgspersonalen som misstänker våld i nära relation menar att de inte vill lägga en ännu större börda på den anhörige som vårdar en dement, då det kan vara utmattande nog. Omsorgspersonalen väljer i stället att jobba vidare efter vårdplanen och undersöker inte om misstanken kring våld stämmer eller inte (Östlund et al., 2023).

2.8 Utbildning och ökad kunskap

Jämställdhetsmyndigheten (2024) har gjort en kartläggning av kunskap om våldsutsatthet bland äldre. Kartläggningen visade kunskapsluckor om våld mot äldre, bland annat inom äldreomsorgen. Kunskapsnivån skiljer sig också mellan olika kommuner, regioner och yrkesgrupper. Det mest oroande resultatet är att i de kommuner där chefer har kunskap om våld mot äldre, är kunskapen sällan förankrad med omsorgspersonalen. Den varierande kunskapsnivån blir problematiskt eftersom omsorgspersonalen arbetar närmast målgruppen, det vill säga de äldre och därmed har de en central roll i att kunna uppmärksamma och identifiera tecken på våldsutsatthet (Jämställdhetsmyndigheten, 2024). Vidare menar Jämställdhetsmyndigheten (2024) att intresset hos kommunal äldreomsorg finns för att öka kunskapen, flera kommuner arbetar aktivt med. Brist av tid och resurser är en utmaning att kunna nå ut till personalen som arbetar närmast brukarna. Jämställdhetsmyndigheten menar att ansvaret ligger på cheferna att dels fördjupa sin egen kunskap av våld mot äldre, dels möjliggöra att omsorgspersonalen får utbildning i ämnet. För att kunna bidra till ett

kunskapslyft anser jämställdhetsmyndigheten att det bör finnas ett tydligt kompetensmål för yrkestiteln undersköterska (Jämställdhetsmyndigheten, 2024).

Simmons et al. (2022) beskriver att utbildning för omsorgspersonal kring våld är viktigt, vilket även omsorgspersonalen själva menar. Utbildning kring faktorer som identifierats som hinder men även det som visat sig fungera som möjliggörande faktorer i samtal om våld är betydelsefullt. I studier har man kunnat identifiera svårigheter på både individuell samt organisatorisk nivå. På den individuella nivån har osäkerhet kring vad våld är samt när det bör rapporteras varit en bidragande del i att ingen tar tag i det. Även en rädsla kring hur förövare och den våldsutsatta skulle reagera är en stor oro för omsorgspersonalen när man samtalar om våld. På organisatorisk nivå handlar det å andra sidan om tidspress och oklarheter kring vilken aktör som har ansvar för vad som varit bidragande. Flera studier menar att skapa mer struktur med tydliga protokoll skulle bidra till en säkrare personal inom ämnet våld mot äldre, personalen skulle känna sig tryggare i rapportering samt hantering av sådana fall (Simmons et al., 2022). Samtidigt menar New public management (NPM) att äldreomsorgsförvaltningarna skall arbeta med en högre rättssäkerhet, mer kostnadseffektiv verksamhet samt kvalitetssäkringar. NPM ställer krav på att verksamheter ska förbättras i de avseenden (Blomberg & Dunér, 2021). Kraven från NPM kontra det som beskrivs i avsnittet gör det svårt för verksamheter att jobba med ämnet våld mot äldre då fokuset ofta hamnar på effektivisering av kostnader, kvalitet och rättssäkerhet

2.9 Organisatoriska, kulturella och strukturella aspekter

Enligt Ludvigsson och Simmons (2022) förekommer det i många länder att organisationer eller myndigheter har i huvudsakliga uppgift att rikta in sig på utsatta äldres personers sak. Inte minst för de som har en nedsatt kognitiv förmåga. En motsvarande myndighet eller organisation finns dock inte i Sverige (Ludvigsson & Simmons, 2022). Ludvigsson et al. (2022) anser att eftersom övergrepp mot äldre är ett sådant komplext problem så behövs också kompetensutveckling i ämnet, som tidigare nämnt inte sker i större utsträckning i Sverige. Många vårdgivare har aldrig fått utbildning om övergrepp mot äldre (Ludvigsson et al., 2022). Det är i allmänhet svårt att mäta och få evidens för insatser på samhällsnivå. Några sätt att förebygga våld på samhällsnivå kan vara genom att arbeta mot tystnadskulturen kring äldre personers våldsutsatthet samt att i det stora arbeta mot ålderistiska fördomar (Ludvigsson & Simmons, 2022). Ålderism kan definieras genom förekomst av diskriminering och stereotypiska föreställningar förutfattade av en individs ålder som kan leda till diskriminering. Genom ålderism tar man inte hänsyn till individens egna förmågor, utan man utgår från stereotypiska föreställningar om hur äldre personer är. Man gör antaganden utefter personens ålder om vilka egenskaper, behov etcetera hen har. Utan att se den faktiska individen (Johansson et al., 2022).

En central del på organisationsnivå med arbetet våld mot äldre är att all personal ska känna sig trygg och fått utbildning om våld mot äldre personer. I arbetet är det viktigt att personalen har vetskap om vart de vänder sig i situationer i våld mot äldre samt vilken skyldighet de innehar i sin yrkesroll. En grundläggande åtgärd är att skapa tydliga strukturer och riktlinjer för arbetet med våld mot äldre personer (Ludvigsson & Simmons, 2022) I Ludvigsson et al. (2022) studie visar att det har rapporterats att vårdgivare inte känner sig säkra på vad som

definieras som våld. Det finns även en osäkerhet kring vad som är deras ansvar och att man inte känner sig bekväm i hanteringen av våldssituationer. Det förekommer även motstånd på organisationsnivå som gör det svårt att agera i våldssituationer där exempelvis tidsbrist och brist på riktlinjer är en begränsning. Även en oro för att stödsystemet inte är betryggande nog för den våldsutsattas behov (Ludvigsson et al., 2022).

Det som inte får glömmas är att kultur, historia samt genusstrukturer påverkar hur man ser på våld och trauman. Vilka är viktiga aspekter som bör medvetengöras i arbetet inom vård- och omsorg. En handling som räknas som våld i en kultur, kanske inte gör det i en annan. Olika grupper och individer har med sig olika erfarenheter och synsätt som påverkar hur man upplever våld (Ludvigsson & Simmons, 2022).

3. Teori

I teoriavsnittet presenterar vi två olika teorier som bidrar till att belysa och förstå det valda problemområdet. Teorierna ger oss analytiskt ramverk för att förstå och tolka studiens insamlade material.

Den första teorin vi kommer att använda oss utav är systemteori. Vi har valt systemteori för att kunna analysera hur våld kan bli ett resultat av samspel mellan olika system som arbetar mot samma mål, där brister i olika system utgör risker för den enskilde. Den andra teorin som vi kommer använda oss av i studien är domänteori. Enligt Blom och Morén (2015) ger domänteori en förståelse för det sociala arbetet i Sverige, där arbetet styrs utifrån offentliga organisationer som är politiskt styrda. För att skapa sig en bild över hur social arbetarens roll och handlingsutrymme formas tittar vi på hela organisationens uppbyggnad, från politikerna och förvaltningen och nedåt i ledet till professionerna som arbetar med enskilda individer. En del i studien är att undersöka organisationen och professionens handlingsutrymme. För att förstå hur verksamheter samt arbetet utformas inom kommunen kommer vi använda oss av domänteori.

3.1 Systemteori

Systemteori handlar om att bygga upp en förståelse för hur relationer samt samspel mellan grupper och individer fungerar. För socialarbetare handlar det om att observera individer utifrån deras olika system. Till att börja med kan fokus riktas till individens familjesystem för att sedan vidgas till större sammanhang (Parrish, 2012). En äldres subsystem skulle kunna innehålla en make/maka, barn och barnbarn. När vi kollar på större system och blandar in bland annat samhället kan bistånd, hemtjänsten och sjukvård vara en del av systemet kring en äldre individ. Parrish (2012) beskriver att systemteorin är ett verktyg att använda sig av för att kunna förklarar relationer som bildas mellan olika generationer, roller samt sociala kontakter i stället för att endast kolla på enskilda frågeställningar. När social arbetaren kollar på en enskild individs problem bör den involvera hela system för att skapa sig en förståelse för vad som kan ligga till grund för problemet i stället för att endast kolla på den enskilda individen (Parrish, 2012).

Systemen kan skilja sig åt i hur fasta eller lösa gränser som finns mellan de olika systemen. Det man önskar att åstadkomma inom och mellan olika system är att gränserna ska vara så pass genomträngliga att man kan överföra information och utveckling mellan systemen. Men samtidigt att de är så pass fasta att de finns en viss skyddsbarriär gentemot systemets kärna, risken med att systemets gränser blir allt för fasta är att systemet stänger den yttre världen ute och isolerar sig, system med isolerande egenskaper kallas för slutna system (Parrish, 2012).

3.1.1 Teorins tillämplighet på studien

Genom att fokusera på en enskild individs olika system kommer vi i studien kunna analysera hur olika system kring en enskild individ kan vara kopplade till våld bland äldre. I stället för att endast studera enskilda händelser mellan två personer, studerar vi systemen inom familjen samt mellan individ och samhälle. Genom att analysera innebörden av slutna system, kan man se mönster i hur osynligt våldet kan vara, vilket medför svårigheter i att upptäcka våldet.

Ett slutet system inom familjen gör att professionen inte får insyn i familjen och våldet kan fortsätta utan upptäckt.

3.2 Domänteori

Blom och Morén (2015) beskriver att de offentliga organisationerna på lokal nivå är uppbyggd i tre domäner där alla jobbar med olika uppdrag, som samtidigt är beroende av att alla delar fungerar och samverkar. Den högsta nivån på lokal nivå består av folkvalda politiker och är inom studien socialnämnden. Nästa nivå är förvaltningen som arbetar med att implementera lagarna inom varje kommun, hur organisationen ska arbeta med att stötta utsatta människor. Till sist har vi professionerna längst ner i ledet som arbetar med medborgarna, här hittar vi socionomer, sjuksköterskor, omsorgspersonal bland andra (Blom & Morén, 2015).

Blom och Morén (2015) beskriver att socialdirektören på samma sätt som förvaltningschef har möjlighet att kliva in och styra över hur en profession skall arbeta. De kan exempelvis styra över hur ett visst arbetssätt ska bedrivas på professionsnivån i arbetet med brukare och klienter (Blom & Morén, 2015). Hemtjänstens utförande och handlingsutrymme kan alltså styras av högre domäner, vilket i sin tur kan leda till ett begränsat handlingsutrymme i vissa situationer. Svensson (2012) beskriver att det fanns en vilja under 1970 och 1980-talet att ge bland annat kommuner frihet att själva utforma arbetssätt för hur vård- och omsorg ska bedrivas (Svensson, 2012). Bergmark (2012) förklarar socialtjänstlagen som en förutsättning till ett relativt stort handlingsutrymme genom det inte är reglerat i lagstiftningen hur arbetet ska utformas. Vilket kan förklaras genom att socialtjänstlagen är utformad som en ramlag.

3.2.1 Teorins tillämplighet på studien

Domänteorin blir relevant i arbetet med äldre som blir utsatt för våld i sitt hem. Genom att biståndsenheten inom socialtjänsten är myndighetsutövare och fattar beslut om insatser för äldre i behov av insatser i vardagen. Äldreomsorgen, i vårt fall, hemtjänsten fungerar som en egen organisatorisk domän som har fokus på omsorg och inte myndighetsutövning.

Vid misstanke om våld mot äldre i hemtjänsten kan det uppstå konflikter om gränsdragningar mellan utförarverksamheten och myndighetsutövarna. Konflikterna kan i sin tur resultera i att det blir otydligt vem som bär ansvar och agerandet. Hemtjänsten arbetar under socialtjänstlagen som är en ramlag, vilket ger förutsättningar för ett bredare handlingsutrymme i vissa avseenden.

4. Metod

4.1 Datainsamling

Val av datainsamlingsmetod utgår från studiens syfte och forskningsfrågor, där olika metoder kan vara mer eller mindre lämpliga beroende på vilken typ av kunskap som eftersträvas (Ahrne & Svensson, 2022). Syftet med vår studie är att analysera vilken kunskap personal inom hemtjänst i ordinärt boende har om våld mot äldre, samt hur handlingsutrymmet vid sådan misstanke utformas och praktiseras i relation till organisatoriska ramar och resursmässiga förutsättningar på lednings- och utförarnivå. Inom samhällsforskning söker man enligt Ahrne och Svensson (2022) kunskap om samhällsliga fenomen som påverkar människors förhållningar att agera. De mest centrala begrepp inom samhällsliga fenomen som påverkar agerandet är bland annat organisationer, normer, kulturer och regler. När man studerar samhället vill man titta på vilka möjligheter människor har att agera tillsammans, vilka olika maktaspekter som påverkar agerande samt hur det påverkar andra människor. Ahrne och Svensson (2022) förklarar vidare att för att kunna samla in empiriskt material till samhällsforskning behöver man komma i kontakt med de människor som är verksamma inom de samhällsliga verksamheterna. Vilket man kan göra genom att bland annat fråga människor om deras kunskap och erfarenhet (Ahrne & Svensson, 2022). För att fånga de yrkesverksammas egna erfarenheter och resonemang har vi därför valt en kvalitativ metod.

Datainsamlingen genomfördes genom semistrukturerade intervjuer med enhetscheferna samt fokusgruppsintervjuer med omsorgspersonalen inom hemtjänst i ordinärt boende.

Omsorgspersonalen blev även erbjuden individuella intervjuer om så önskades.

Kombinationen av individuella intervjuer och fokusgrupper möjliggjorde både fördjupade beskrivningar på ledningsnivå och gemensamma reflektioner kring praktiskt arbete i vardagen. Det slutgiltiga urvalet bestod av 3 enhetschefer som intervjuades individuellt samt 1 fokusgrupp med 3 omsorgspersonal från hemtjänst i ordinärt boende. Ingen omsorgspersonal valde individuell intervju trots erbjudandet.

4.1.1 Semistrukturerade intervjuer

Semistrukturerade intervjuer valdes för intervjuerna med enhetschefer. Enligt Rautalinko (2023) ger semistrukturerade intervjuer forskaren möjlighet att kombinera struktur med flexibilitet genom en förutbestämd intervjuguide, samtidigt som följdfrågor kan ställas utifrån respondentens svar. Metoden möjliggör att den som intervjuar fångar upp alla delar som respondenten pratar om samt den information som forskaren efter söker. Strukturen minskar vid vissa tillfällen under intervjun, men strukturen återkommer sedan när intervjupersonen återgår till intervjuformuläret (Rautalinko, 2023). En fördel med vald metod är att homogeniteten ökar i det insamlade materialet eftersom intervjupersonen har intervjuformuläret att följa i alla intervjuer. Det finns även nackdelar och en är möjligheten till att vara flexibel under intervjun kan leda till respondenterna tolkar frågorna på olika sätt, individuella tolkningar kan medföra att homogeniteten minskar i materialet som samlas in i studien (Forsberg & Wengström, 2016).

4.1.2 Fokusgruppsintervjuer

Fokusgruppsintervjuer användes för datainsamling bland omsorgspersonal. Fokusgrupper är enligt Dahlin-Ivanoff (2022) en lämplig metod för att studera erfarenhet, uppfattning och resonemang kring ett gemensamt ämne. Gruppdiskussioner möjliggör flera olika perspektiv på samma fenomen. En liten grupp respondenter träffas för att diskutera ämnet som forskaren lagt fram, diskussionen sker under en begränsad tid. Med i rummet finns en ledare som styr samtalet och hjälper till vid eventuella oklarheter eller frågor. Fördelen med fokusgruppintervjuer är att respondenterna genom sina diskussioner delger en bredare förståelse av ämnet, genom att de uttrycker sig med egna ord och utifrån olika perspektiv. Respondenterna är valda av forskaren utefter att det har en gemensam erfarenhet av ämnet. En viktig del i fokusgrupper är att skapa en miljö där deltagarna känner sig trygga och kan dela med sig av sina egna erfarenheter, trygghet är något som en icke dömande miljö bidrar till (Dahlin-Ivanoff, 2022).

4.2 Urval och rekrytering

När urvalet för studien görs är det forskningsfrågan som styr vilka deltagare som kommer att vara aktuell i studien (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2022). I vår studie är syftet att analysera hemtjänstens verksamhet och deltagarna kommer att bestå av enhetschefer samt omsorgspersonal inom hemtjänst i ordinärt boende. Studiens deltagare består av yrkesverksam personal inom hemtjänsten i ordinärt boende, som inkluderar både omsorgspersonal och enhetschefer. Urvalet är målstyrt, vilket Bryman (2018) beskriver innebär att deltagarna har valts ut efter kriterier och egenskaper som bedömts som relevanta för studiens syfte och frågeställningar (Bryman, 2018).

Rekryteringen inleddes med att kontakta enhetschefer som redan var kända för en av oss studenter, som vi bedömt har rätt, relevant kunskap och erfarenhet relaterade till vår forskningsfråga. I samband med första kontakt skickades annonsblad ut (*se bilaga 1*). Vidare fick vi förslag på ytterligare enhetschefer att kontakta. Vilket innebär att vi även använt oss utav ett snöbollsurval. Snöbollsurval innebär att forskaren inleder studien med få deltagare som bedömts ha erfarenhet som är intressanta som kan ge förslag på ytterligare personer som sitter på erfarenhet som kan vara relevant för studien. Därefter är snöbollen i rullning tills man har tillräckligt med deltagare (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2023). När vi fått in antalet deltagare som var intressant skickades informationsbrev och samtyckesblankett ut via mejl till deltagarna (*se bilaga 3 och 5*).

Rekrytering av omsorgspersonal genomfördes genom att kontakta enhetschef inom hemtjänst på ordinärt boende. Enhetschefer tillfrågades om möjlighet att boka in ett kort informationsmöte, där en student presenterade sig, studien och dess syfte. I samband med informationsmötet delades annonsblad (*se bilaga 2*) ut på plats samt skickades vidare av enhetschef internt via deras gruppmejl. Under rekryteringsprocessen uppmärksammades ett bortfall avseende omsorgspersonal, då möjligheten till att delta visade sig vara begränsat. Vilket delvis kan förklaras av att deltagandet skedde på respondenternas fritid. Enligt Bryman (2018) är bortfall inget som påverkar urvalsprocessen utan en faktor som kan uppkomma när

respondenter väljs ut (Bryman, 2018). Bortfallet i studien kan påverka studiens resultat då omsorgspersonalens perspektiv har blivit begränsad.

För att öka deltagare av omsorgspersonal användes återigen ett snöbollsurval. Enhetschefer förmedlade kontakt med intresserade medarbetare som anmälde via enhetschef.

Enhetschefen tillät respondenterna att delta under arbetstid för att möjliggöra deras deltagande. Fokusgruppstid bokades i samråd med enhetschef utefter vad deras verksamhet tillåter. Informationsbrev och samtyckesblankett (*se bilaga 4 och 5*) skickades via mejl ut till anmälda deltagare.

4.2.1 Inklusions- och exklusionskriterier

Inom ramen för studien har vi valt att sätta några inklusions- och exklusionskriterier för att fånga upp respondenter som passar för studiens syfte och frågeställningar. Rautalinko (2023) beskriver att forskaren sätter inklusionskriterier för att fånga upp de deltagare som är relevant för studien samt exklusionskriterier för att sortera ut de deltagare som inte är relevant för studien (Rautalinko, 2023). Studien har genomförts i en medelstor kommun i norra Sverige, deltagarna har därför rekryterats från endast aktuell kommun. Deltagarna i studien består av enhetschefer samt omsorgspersonal inom hemtjänst i ordinärt boende.

Valet av ordinärt boende och inte särskilt boende beslutades genom att en av oss arbetar som vikarierande enhetschef inom särskilt boende och därmed möter många medarbetare från olika verksamheter. Enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2023) bör man fundera om det finns anledning att ens position som intervjuare kan innebära utmaningar, exempelvis på grund av tidigare kategoritillhörighet (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2023). I vårt fall ansåg vi att det fanns risker i att hamna i en hierarkisk relation till deltagarna i studien. Vilket då behöver hanteras med försiktighet och kan påverka vilket material som samlas in (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2023).

Ett annat kriterium som deltagarna omfattas av är hur lång tid de har varit yrkesverksam inom hemtjänst i ordinärt boende. Enhetscheferna behövde ha minst ett års erfarenhet inom äldreomsorgen och omsorgspersonalen behövde ha minst sex månaders arbetserfarenhet, för att kunna säkerställa att de har arbetat en viss tid inom verksamheten för att kunna besvara frågorna kring studien.

4.3 Tillvägagångsätt

Under intervjuerna har vi delat på oss, en har suttit på plats tillsammans med respondenten medan en har suttit med via teams. På grund av att vi bor på olika orter och intervjuerna genomfördes på en ort närmare en av oss. Intervjuerna spelades in och transkriberades via Teams. Studenten som satt med via länk antecknade intervjuerna för att fånga upp eventuella bortfall i transkriberingen.

Enligt Rautalinko (2023) är val av plats en viktig del under intervjuerna. Genom att välja en plats som ger trygghet för respondenten samt är lätt tillgänglig och bekväm möjliggör förutsättningar för att delta i intervjun. Finns det möjlighet att låta respondenten välja plats för intervjun är det bra (Rautalinko, 2023). Deltagarna fick möjlighet att delta digitalt, vilket kan skapa förutsättningar för att man är i sin trygga miljö. Sitter man på ett kontor riskeras

möte bli formellt och ge andra svar på frågorna (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2023). Ingen av deltagarna var intresserad av att delta digitalt. En fördel med att en av oss satt på plats var möjligheten till att observera och se personen under intervjun. Enligt Bryman (2018) kan intervjuer som sker online medföra att det blir svårare för intervjuaren att uppmärksamma svårigheter för respondenterna. En fysisk intervju kan i vissa fall möjliggöra relationen mellan respondent och intervjupersonen (Bryman, 2018).

4.3.1 Enhetschefer

Under intervjuerna med enhetscheferna valde alla tre respondenter olika ställen att sitta på. En valde kontoret, den andre valde ett samtalsrum på sin arbetsplats och den tredje valde att boka ett rum i kommunens stadshus. För att ge enhetscheferna rätt förutsättning för att delta i vårt examensarbete, gav vi studenter, deltagarna utrymme att välja både plats och tid för intervjutillfället. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2023) beskriver hur intervjuer med chefer kan bli pressade och formella, för att man vill göra ett gott intryck. Samtidigt som chefer inte alltid har utrymme till att avsätta tid för studier eller forskning (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2023). Trots fysiska intervjuer förberedde vi innan för digitalinspelning samt transkribering.

4.3.2 Omsorgspersonal

Omsorgspersonalen hade möjlighet att välja mellan att delta digitalt eller fysiskt, samtliga valde fysiskt möte. För att få en neutralmiljö valde vi ett bokningsbart samtalsrum på orten. Omsorgspersonalen tillhörde samma enhet som en av enhetscheferna som deltog i studien. För att möjliggöra omsorgspersonalens deltagande under arbetstid bokades deras tid för fokusgruppdiskussionen via deras enhetschef.

Vid fokusgruppdiskussionerna kan det bli svårare att analysera materialet som är transkriberat då det är flera deltagare med samtidigt. Då är det underlättade att ha egna anteckningar att komplettera med i analyserna samt någon som sitter med och kan observera diskussionerna. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2022) menar att oavsett om man spelar in och transkriberar eller inte så kan det vara en god tanke att även anteckna på sidan om som en extra säkerhet om tekniken inte skulle fungera som den ska (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2022). Under intervjun var en student med på plats för att leda samtalet samt observera och en student satt med via teams och dokumenterade.

4.4 Analys

I analysen av det insamlade materialet har en reflexiv tematisk analys använts som metod. Metoden är teoretiskt flexibel, kan användas i analyser av kvalitativ forskning. Metoden underlättar i sökandet efter mönster samt teman i ett datamaterial. Genom vald metod är forskarens roll i bildandet av kunskap viktig. Koderna är ett resultat av forskarens tolkningar av mönster i datamaterialet (Bryne, 2022). Analysen innebär att forskaren konstant hoppar mellan olika delar i processen, det är ingen linjär process där forskaren går från ett steg till ett annat (Braun & Clarke, 2006). Nedan kommer vi att beskriva hur analysprocessen går till.

Enligt Dahlin-Ivanoff (2022) inleds analysprocessen av fokusgrupper redan under intervjutillfället. Genom att intervjuaren behöver uppmärksamma det centrala i diskussionen

och leda diskussionen mellan deltagarna redan när diskussionen sker. Fokusgruppmetoden syftar till att förstå enhetliga och gemensamma erfarenheter. Vilket innebär att enskilda citat från en deltagare i gruppen ska användas med försiktighet, eftersom enskilda citat inte har en lika stark dignitet som gruppens diskussion representerar. Vidare beskrivs vikten av att lyckas med att analysera fokusgrupper är att låta studiens syfte styra processen. Syftet är styrande då man samlar in stora mängder data under ett och samma intervjutillfälle som kan ge utmaningar att bilda sig en uppfattning och förstå materialet (Dahlin-Ivanoff, 2022).

Barman och Weurlander (2024) beskriver tematisk analys som en erfarenhetsmässig kvalitativ analysmetod. Forskaren använder sin egen förståelse och kreativitet för att skapa teman som framför något betydelsefullt om det insamlade materialet som studeras. Analyseringen kan genomföras på olika sätt med olika utgångspunkter. Med en utgångspunkt av teori- och empiristyrd analys, sker processen genom att först läsa och göra sig underförstådd med det insamlade materialet för att sedan koda och namnge olika teman (Barman & Weurlander, 2024). Braun och Clarke (2006) beskriver att det första steget i analysen är att bekanta sig med materialet, de är viktigt för att kunna hitta mönster och betydelser för forskningsfrågan. Det är en tidskrävande del i analysen, men den är viktig för att bygga en grund att stå på (Braun & Clarke, 2006).

Braun och Clarke (2006) beskriver att den andra fasen är kodningen av materialet. Koderna tas fram genom att de har en betydelse för analysen, koderna symboliserar meningsfulla delar av allt material som samlats in. Genom att gå igenom det insamlade materialet steg för steg identifieras koder som sedan kan bilda mönster och teman (Braun & Clarke, 2006). Enligt Bryman (2018) är kodning av materialet en viktig del i analysen då samhällsämnet ofta kan ge mycket ostrukturerat data (Bryman, 2018). Genom kodning kan vi identifiera likheter och olikheter i det insamlade materialet. Exempelvis, liknelser i erfarenheter och uppfattningar (Barman & Weurland, 2024).

I det tredje steget går forskaren från koder till teman. Teman bildas genom analys av koder samt funderingar kring hur koderna kan sättas samman. Genom att gruppera koder bildas teman av det insamlade materialet. I tredje fasen bildas huvudteman samt underteman (Braun & Clarke, 2006). Teman ska innehålla betydelsefullt material som har framkommit i det insamlade materialet i relation till syftet och frågeställning för den aktuella studien (Barman & Weurlander, 2024). Koder som ingår i ett tema återkommer oftast från olika källor i exempelvis intervjuer. Dock behöver inte alla enskilda teman återkomma i alla intervjuer. Ett enskilt tema är inte nödvändigtvis representerat av samtliga datakällor. Forskarna formar teman under analysprocessen och fungerar som ett resultat av analysen (Barman & Weurland, 2024). I den fjärde fasen börjar forskaren strukturera om teman och sortera vad som är relevant, om något behöver flyttas för att bilda konkreta och relevanta teman för studien. Det handlar om att finna data som hör samman på meningsfulla sätt. När relevant data har sorterats börjar fas fem och teman som kommer att presentera i studien fastställas. Det slutgiltiga sjätte steget i en tematisk analys är att sammanställa rapporten (Braun & Clarke, 2006).

4.4.1 Genomförande av analys

I analysen av studentarbete har vi följt de sex steg som presenterats ovan. Genom att tillsammans diskuterat efter intervjuer och jämföra material skapade vi oss en bild och överblick av allt material. Vi gick sedan vidare till kodning, allt eftersom intervjuer blev klara kodade vi materialet. Transkriberingen flyttades till ett Word dokument och koder skapades genom markeringar och kommentarer. När vi var klar med kodningen skapade vi ytterligare ett dokument där vi började skapa teman. I dokument gjordes tabeller för olika teman, intervjuer och koder. Koderna strukturerades och flyttades runt i huvudteman och sub-teman tills vi brutit ner materialet och skapat fyra huvudteman som presenteras och analyseras i resultatet.

4.5 Kvalitetskriterier

Enligt Nowell et al. (2017) är det viktigt att när forskning genomförs finns en strävan efter att kunna omsätta resultaten till praktiskt användande. Därför är det viktigt att sträva efter att skapa ett pålitligt arbete som godkänns av andra (Nowell et al., 2017). Vidare förklarar de att trovärdighet är en viktig del i att skapa ett pålitligt arbete. Trovärdigheten i studien avgörs av hur bra respondenternas svar överensstämmer med resultatet som kommer fram i studien. En annan möjliggörare för en trovärdig studie är möjligheten till att vara flera forskare i samma studie. Hela processen kan granskas av varandra för att kunna tillhandahålla ett tillförlitligt arbete (Nowell et al., 2017). För att upprätthålla en trovärdighet i studien har vi arbetat för att följa målen som tas upp, genom att använda oss av citat i resultatet kan vi visa på respondenternas svar kopplat till resultatet.

En annan viktig aspekt för att skapa en pålitlig studie är överförbarheten. Nowell et al. (2017) beskriver att det är viktigt att tänka på överförbarheten för att skapa möjlighet för andra att använda sig av studien. Som studiens forskare vet man inte vilka eventuella platser som kan komma att använda resultaten, det är därför viktigt att beskriv delar i arbetet så att andra kan avgöra om överförbarheten är relevant (Nowell et al., 2017). För att upprätthålla en bra överförbarhet i vårt studentarbete har beskrivningar av varje avsnitt gjorts, för att skapa tydlighet genom hela arbetet.

Nästa aspekt för ett pålitligt arbete som Nowell et al. (2017) tar upp handlar om pålitlighet. Pålitlighet handlar om att redovisa hur forskningsprocessen gått till. En annan aspekt för att påvisa ett pålitligt arbete är att ha en person vid sidan om som granskar arbetet (Nowell et al., 2017). För att redovisa hur forskningsprocessen gått till har metodavsnittet skapats, där varje del av processen presenteras. Genom hela skrivandet av studien har vi haft en handledare som kontinuerligt gått igenom och funnits som stöd när svårigheter uppkommit.

Vidare förklarar Nowell et al. (2017) konfirmerbarhet av studien, som handlar om att visa hur forskaren kommit fram till resultat och slutsats från det insamlade datamaterialet. För att visa konfirmerbarhet är det viktigt att redogöra för hur tolkningar har gjorts samt hur slutsatser dragits (Nowell et al., 2017). I diskussionen presenteras våra slutsatser med hjälp av teoriavsnittet samt att tillvägagångssättet för att komma fram till resultatet finns under metodavsnittet.

Till sist går Nowell et al. (2017) in på reflexivitet det handlar om att som forskare själv granska sin forskningsprocess, valen och besluten som gjorts under forskningens gång. För att kunna genomföra en granskning är ett bra tillvägagångsätt att dokumentera under arbetets gång. Även aspekten av egna värderingar och erfarenheter är viktigt i reflexivitet (Nowell et al., 2017). Under arbetets gång har vi vid varje utvecklingsdel av arbetet sparat utkast av arbetet för att kunna se utveckling och arbetets gång framåt. Vi har under hela processen arbetat i par samt reflekterat och diskuterat kring deras roll i arbetet regelbundet. Vi har båda erfarenhet av vårddyrket, ena studenten har arbetat som vårdare i hemtjänsten och den andre som undersköterska inom olika verksamheter i region och kommun, samt som vikarierande enhetschef inom särskilt boende. Erfarenheten har gett oss en förförståelse för vårdverksamhetens arbetssätt och utmaningar. Det finns risk att viktiga aspekter tas förgravet, vi har därför pratat mycket om att ha vår förståelse i åtanke och vara neutral och inte påverka vårt resultat.

4.6 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (2024) nämner 4 principer för etiska överväganden när studier som involverar människor, principerna är *“1. att göra gott 2. att inte skada 3. att respektera självbestämmande (autonomi) och 4. att upprätthålla rättvisa.”*. De 4 principerna är väldigt generellt formulerade, men det bygger en grund att stå på samt förhålla sig till för forskaren. De fortsätter beskriva att forskaren i sin tur kan bygga på med mer specifika områden som passar för just den forskningen som man valt att rikta in sig på (Vetenskapsrådet, 2024). Därför har vi valt att nämna de risker vi ser i studien nedan och hur vi kommer att arbeta för att minimera dem.

4.6.1 Makt och beroendeställning

4.6.1.2 Medarbetare

Genom att vi valt att både inkludera omvårdnadspersonal samt enhetschefer i vår studie kan det uppstå en lojalitetskonflikt där personalen känner en oro att uttrycka sig om hur de upplever sitt handlingsutrymme vid misstanke om våld mot äldre. Vetenskapsrådet (2024) beskriver att makt och beroendeförhållanden som går att finna inom akademien samt i samhället kan påverka forskningen både positivt och negativt. Därför krävs tydlighet för vad som gäller för att upprätthålla en god forskningssed (Vetenskapsrådet, 2024). För att minimera risken kommer vi att tydliggöra att studien inte granskar enskilda individer och verksamheter utan tittar på helheten av erfarenheter och upplevelser. Deltagarna blir informerad både skriftligt om att deltagandet är frivilligt och får avbrytas när som helst utan att behöva ange orsak.

4.6.1.3 Enhetschef

Att titta på omvårdnadspersonalens handlingsutrymme vid misstanke om våld mot äldre kan enhetschefen känna sig granskad i sin profession. Enligt Vetenskapsrådet (2024) är en av utgångspunkterna i forskning att informationen som kommer framgå i forskning ska begränsas så mycket att det tillgodoser skyddsintresset. En del i begränsningen är att anonymisera och ta bort känsliga uppgifter ur studien som sedan kommer att publiceras (Vetenskapsrådet, 2024). I studien tydliggör vi att vi inte utvärderar ledarskap eller enskilda

verksamheter. Vi kommer att anonymisera deltagarnas utsagor samt redovisar data så varken arbetsplatser eller personer går att identifiera.

4.6.2 Känsligt ämne

Våld är ett känsligt ämne som potentiellt kan vara traumatiserande att dela med sig av. Omvårdnadspersonalen kan dela med sig av situationer där de känt sig maktlösa som väcker känslor som skuld, oro och frustration. Vetenskapsrådet (2024) beskriver att en risk som är viktig att betrakta i forskningen är att deltagarna kan känna obehag i sitt forskningsdeltagande (Vetenskapsrådet, 2024). För att säkerställa att deltagarna har rätt förutsättningar inför deltagandet i studien, kommer de att bli informerad både skriftligt och muntligt om möjlighet att avstå från att svara på frågor eller ta en paus vid behov, för att minimera risken för jobbiga situationer. Här kommer vi framför allt Vetenskapsrådets princip nummer 3 att betraktas om självbestämmande. Vetenskapsrådet (2024) beskriver vikten av att informera deltagarna i studien om vad studien handlar om och hur upplägget kommer att vara för att sedan låta de ta beslut om de vill delta eller ej (Vetenskapsrådet, 2024).

4.6.3 Sekretess och anonymitet

Vi ser att det finns en risk för indirekt identifiering eftersom studien genomförs i en mellanstor kommun i norra Sverige och inom en specifik verksamhet. Omsorgspersonalen deltar dessutom i en fokusgrupp och är därmed inte anonyma gentemot varandra. Enligt Nyström (2019) riskerar forskningsdeltagare som deltar i en fokusgrupp att glömma bort att det finns fler deltagare som närvarar och tar del av vad som diskuteras (Nyström, 2019). För att minimera risken för indirekt identifiering kommer vi att avidentifiera allt insamlat material, genom att maskera namn och arbetsplats. Vi kommer inte att presentera kommunens namn i studien. Vi har även inför fokusgruppen uppmanat deltagarna att inte föra vidare vad som diskuteras.

Indirekt avidentifiering kommer även beaktas i analysen där citat hanteras med försiktighet. Vetenskapsrådet (2024) belyser vikten av att alla som deltar i forskning ansvarar för ett gott samarbete även om det är forskaren och forskningshuvudmannen som har det huvudsakliga ansvaret. Därför är det viktigt att information går ut om hur vi kommer arbeta för att upprätthålla målsättningar, skydd, utförande, informationssäkerhet med mera (Vetenskapsrådet, 2024).

4.6.4 Samtycke och frivillighet

Innan studien påbörjas kommer informerat samtycke inhämtas från deltagarna. Deltagarna får både muntlig samt skriftlig information kring studiens syfte, genomförande samt hur materialet kommer att användas. Deltagarna blir även informerad om rätten att avbryta utan konsekvenser. Samtyckes dokument lagras på ett säkert sätt i Teams. Dokumenten raderas sedan direkt när examensarbetet blivit godkänt. I lag (2003:469) om etikprövning av forskning som avser människor 17§ finns information om att forskning endast får göras om samtycke har inhämtats från forskningsdeltagarna, samtycket är endast giltigt om deltagaren har fått information om forskningen i enlighet med 16§ samma lag. I 16§ framgår att information i form av den övergripande planen, syfte, metod, följder och risker, forskningens huvudman, frivillighet samt rätten att avbryta när deltagaren än vill. Samtycket ska

dokumenteras och vara frivilligt (Lag (2003:469) om etikprövning av forskning som avser människor).

4.6.5 Att inte intervjua de äldre

Skyddsintresset har en särskilt hög prioritet i forskningsetiken när forskaren genomför en studie, intresset ska ges mer prioritet än andra intressen så som öppenhetsintresse samt forskningsintresse. Forskaren ska bland annat värna om att de individer som deltar i forskningen är säkra, känner välbefinnande samt har god hälsa (Vetenskapsrådet, 2024). Vi har valt att inte inkludera de äldre och höra deras upplevelser då vi framför allt tittar på handlingsutrymme och inte upplevelser. Skulle vi intervjua de äldre som misstänks vara våldsutsatt kan vi se att det finns en risk att de får återuppleva trauma de vart med om. Samt ser vi svårigheter att få in samtycke och skydd för de äldre som många gånger inom hemtjänst har en kognitivsvikt.

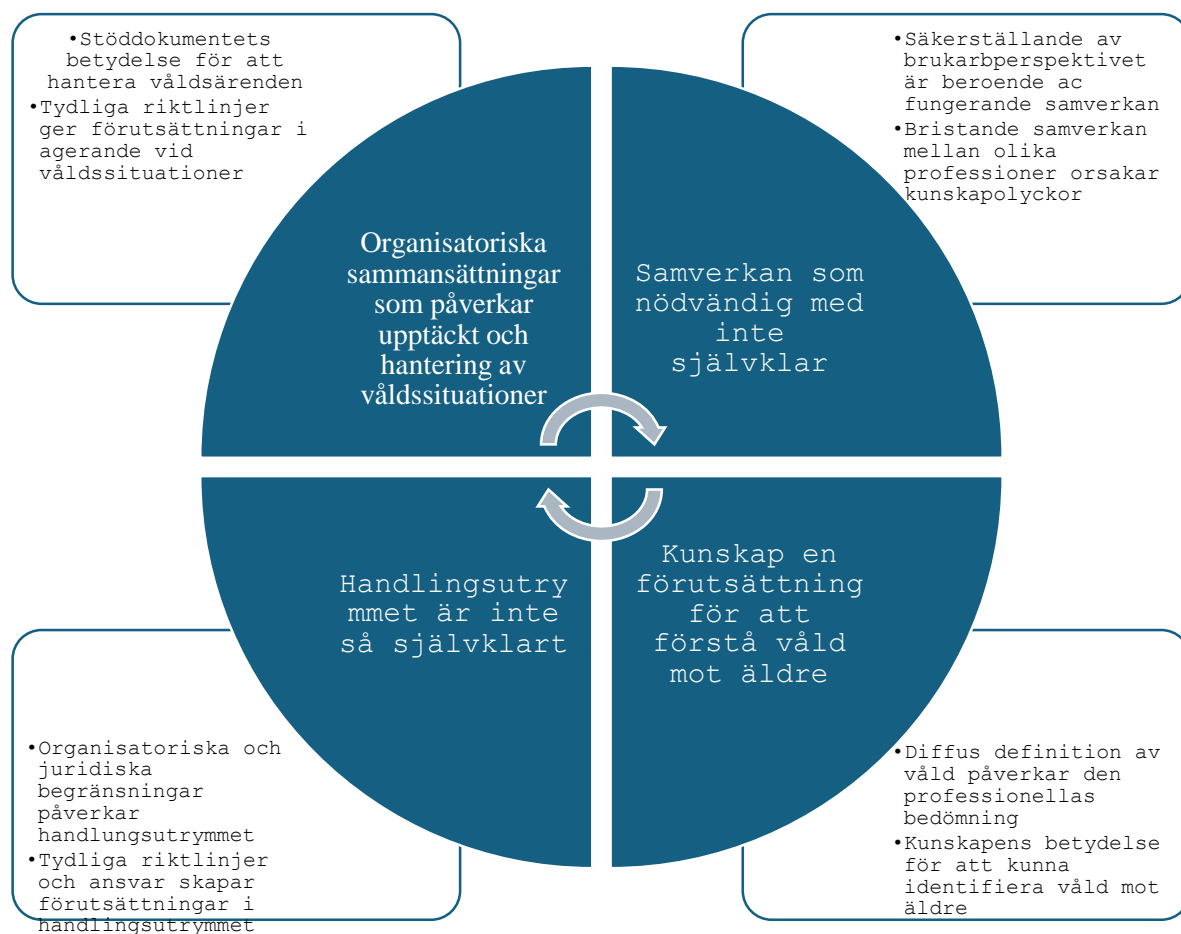
4.6.6 Studentens etiska ansvar

Det kan uppstå att omsorgspersonal berättar om aktuella händelser där en äldre person misstänks fara illa i nuläget. Vi som studenter har ingen myndighetsutövande roll i studien men som blivande socionom har vi ett professionellt etiskt ansvar. Skulle sådan information framkomma, kommer vi att uppmana deltagarna att följa verksamhetens rutiner och riktlinjer för rapportering av misstänkt våld. Vetenskapsrådet (2024) beskriver att forskaren har ett ansvar att kolla efter samt ta tag i risker som kan uppkomma som integritetsintrång, fysisk, psykisk, ekonomisk eller social skada för deltagarna. Konsekvenserna kan uppkomma i olika delar av forskningsprocessen exempelvis vid hantering av information (Vetenskapsrådet, 2024).

5. Resultat

I resultatavsnittet redovisas studiens resultat som baserar sig på tre individuella intervjuer med enhetschefer som bestod av två kvinnor och en man, samt en fokusgrupp med omsorgspersonal som bestod av tre män. Samtliga respondenter är verksam i en medelstor kommun i norra Sverige inom hemtjänst i ordinärt boende. Enhetscheferna har alla olika utbildningar med högskolepoäng. Omsorgspersonalen som deltog var antingen undersköterska eller vårdare. Samtliga har erfarenhet av våld mot äldre genom sitt dagliga arbete. I framställningen av resultatet har vi tilldelat respondenterna olika fiktiva namn för att upprätthålla sekretess samt förhindra att deltagarna i studien kan identifieras. Enhetscheferna är kodade IP1, IP2 och IP3, IP står för intervjuperson. Fokusgruppsdeltagarna är kodad som FG1, FG2 och FG3, FG står för fokusgrupp. I *figur 1* illustreras teman som skapats samt hur de hänger ihop med varandra och kan sammankopplas för att analysera våld mot äldre. I analysen av det insamlade datamaterialet har fyra teman identifierats. Teman vi har identifierat är:

1. *Organisatoriska sammansättningar som påverkar upptäckt och hantering av våldssituationer*
2. *Handlingsutrymmet är inte så självklart.*
3. *Samverkan som nödvändig men inte självklar.*
4. *Kunskap en förutsättning för att förstå våld mot äldre.*

Figur 1. Översikt av teman (blå fält) och subteman (vita fält)

5.1 Organisatorisk sammansättning som påverkar upptäckt och hantering av våldssituationer

I följande tema presenteras verksamhetens organisatoriska förutsättningar samt resurser som ges i det dagliga arbetet samt arbetet med våldsutsatta äldre. I det insamlade materialet visar det sig att faktorer som organisationens struktur, tillgångar till resurser, personalstyrka och områdets uppbyggnad påverkar utförandet av det dagliga arbetet samt arbetet med våldsutsatta äldre. Respondenterna arbetar inom tre olika enheter som motsvarar varandra i vissa avseenden i verksamhetens struktur. Däremot framträder viss variation inom enheterna beroende på respektive enhets förutsättning. Samtliga enheter har en liknande arbetsstruktur. Morgonens arbetspass börjar med att personalgruppen tillsammans med enhetschef träffas och går igenom dagens brukare och möjlighet att lyfta svåra ärenden, exempelvis fall med våld. Kvällspasset har samma upplägg likt dagpasset. Alla tre enheter har liknande upplägg för olika träffar löpande i arbetet på respektive enhet. Arbetsplatsträff sker en gång i månaden, däremellan finns även arbetsmiljögrupper, brukarträffar samt SIP-möten (*samordnar individuell plan*) vid behov. Under dessa träffar diskuterar man brukarärenden vilket inkluderar misstänkt och konstaterat våld mot äldre.

Enhetscheferna har chefsdagar som arbetsplatsträff, där alla enhetschefer kollegor träffas med deras chef - områdeschefen. Under chefsdagarna finns ingen fast punkt om våld och man diskuterar sällan ämnet och allra minst enskilda brukare. Däremot kan kollegor sinsemellan diskutera dilemman och utmaningar på sin enskilda enhet med varandra under pauserna. Förutom chefsdagar en gång i månaden så har enhetscheferna regelbundna områdesträffar där kollegor i ett tilldelat område träffas, i varje områdesgrupp sitter också en enhetschef som är representant från ledningsgruppen. Där finns möjlighet att lyfta dilemman och utmaningar i sin enhet, inklusive våldssituationer.

I det insamlade datamaterialet var en enhet särskilt framträdande i arbetet med våld mot äldre, vilket kopplas till att verksamheten ligger i ett socioekonomiskt utsatt område med mer komplexa behov och förutsättningar. Respondenterna från den aktuella enheten, beskriver att alkohol- och drogmissbruk är vanligt förekommande bland brukarna inom denna enhet. För att omsorgspersonalen ska ha rätt förutsättningar för att hantera våldssituationer poängterar enhetschefen betydelsen av att ha en fungerande dialog och vara en närvarande chef.

IP1: Ha dialogen med dom. Det är ju det viktigaste jag har. Vara närvarande och ha en dialog med min personal. Det genomsyrar hela mitt arbete, är inte jag närvarande som chef eller har en bra dialog med min personal då kommer jag aldrig veta någonting om min grupp eller mina brukare. Eftersom jag aldrig är ute hos brukarna och jobbar så måste jag liksom vara delaktig i det på något vis och då blir det ju genom dialogen.

På frågan hur respondenterna upplever att organisationens struktur påverkar arbetet med att upptäcka och hantera våld mot äldre, förekom delade meningar. Bland enhetscheferna beskrivs organisationen som en top-down styrning. Politikerna som sitter på toppen, välfärdschef, verksamhetschef, områdeschef samt vidare till enhetscheferna som arbetar med att implementera beslut i sin enhet, som är dirigerade från längst upp. Till sist har vi

omsorgspersonalen som arbetar ute på fältet. Upplevelsen är att som enhetschef har man inget mandat att bestämma vilken riktning enheten ska arbeta i.

IP 3: Men det är för- och nackdelar med offentligt styrda verksamheter. Vi får ju inte alltid bestämma överhuvudtaget vad vi ska arbeta med. Det kan ju komma politiska direktiv om att det är det här vi ska fokusera på. Då hamnar ju verksamheten där.

Organisationens struktur upplevs av vissa enhetschefer som fungerande och nödvändig, medan andra har upplevelsen av att ledet blir för långt mellan beslut och utförande. Resultatet genererar att tillgången till stöd upplevs minska. Till en viss del upplever respondenterna att det finns stöd från organisationen högre upp, dock upplevs en osäkerhet kring vart man finner stödet. Det återkommer från enhetscheferna att man önskar mer verktyg och stöd från organisationen inom ämnet våld mot äldre. I nuläget upplevs kunskap som det enda verktyg som finns att använda sig av i arbetet med våld mot äldre. Det finns inget organiserat arbete genom någon särskild arbetsgrupp som arbetar med våld mot äldre i den aktuella kommunen. Däremot finns den en medarbetare inom ordinärt boende – en enhetschef, som har extra kompetens och utbildning om våld i nära relationer mot äldre. Oftast vänder man sig dit som enhetschef för stöd och vägledning i ärenden som rör våld mot äldre.

Utän en fungerande samverkan och kunskapsutbyte inom organisationen upplevs det som ensam enhetschef övermäktigt att styra ihop allt vad det innebär med våldsärenden. Där man önskar att det fanns en tydligare struktur inom välfärden för att till ett mer fungerande samarbete inom kommuns avdelningar och funktioner. För att utvinna både kunskap och stöd på individ- och gruppnivå samt för att kvalitetssäkra brukarperspektivet. Framför allt upplevs en brist på strukturellt stöd om hur man startar och fortgår ett samtal där man misstänker att våld förekommer.

IP 1: Oftast är det ju det man saknar lite grann att ha det här strukturerade stödet, i och med vad ska jag säga? Hur ska jag uttrycka mig? [...] Hur ska man starta ett svårt samtal? Det är ju bland det svåraste du gör, det krävs enormt mycket mod och en bra relation med den du ska prata med.

I vårt insamlade datamaterial framkommer det att det inte finns en stående punkt om våld mot äldre i äldreomsorgens strategiska ledningsgrupp i aktuell kommun. Ämnet tas främst upp i samband med att nya utbildningar eller annat som rör våld mot äldre aktualiseras. Det är många andra ämnen som har högre prioritering i dagsläget som måste hanteras. På frågan om det är kunskapsbrist som avgör om vålds frågan är aktuell eller inte är svaret tydligt att ingen chef inom organisationen vill att det ska finnas försummelse och våld mot äldre i verksamheterna.

IP2: Det kanske är man lägger ett pussel lite, du vet. Du behöver först få dit alla pusselbitar som du kanske kan börja slipa på kanterna liksom. Jag tror det är helt enkelt att man, just i detta nu och några år bakåt i tiden har kompetensförsörjningen varit den absolut viktigaste frågan, allt har ju handlat om det.

Inom organisationen finns det andra utmaningar som det arbetas frekvent med. Flera enhetschefer nämnde utmaningen med att behålla kompetens inom verksamheten i den rådande situationen, där andelen personer i arbetsför ålder minskar kraftigt i jämförelse med den äldre befolkningen i dagens samhälle. En följd av det är lägre kontinuitet hos brukarna, vilket också är en bidragande faktor till att det ibland missas att uppmärksamma viktiga symtom som kan tyda på våld hos de äldre.

IP3: [...] om man tittar på ett bredare perspektiv så kan man tänka sig att vår kontinuitet inte är superhög det gör ju också att det kanske i vissa fall flyger under radarn. Man tänker att det där var lite konstigt och sen är man inte där på två veckor, också kommer man tillbaka och så är man, men du, det där var lite konstigt och sen är man inte där på två veckor. Det är klart att om vi hade haft någon högre kontinuitet så kanske vi hade plockat signalerna på ett annat sätt.

Parallellt med att kontinuiteten inte är den bästa tänkvärda så är upplevelsen att det som sker på respektive enhet är chefens ansvar. Där man i fall med låg kontinuitet behöver aktivt dokumentera avvikande beteenden och symtom av misstänkt våld. Genom dokumentation kan ärenden följas upp genom att titta bakåt och se om det finns något mönster att följa upp. Dock är det inte alltid det fungerar, utan det är ett ständigt och komplext arbete med våld mot äldre.

5.2 Handlingsutrymmet är inte så självklart

Under temat handlingsutrymme för att upptäcka och hantera våldsutsatthet i arbetet inom hemtjänst i ordinärt boende kommer resultatet bestå av respondenternas uppfattningar av hur handlingsutrymmet i det dagliga arbetet kring våld mot äldre ser ut. Här ligger fokuset på hur respondenterna upplevde möjligheter till rapportering, agerande, förutsättningar samt begränsningar.

Handlingsutrymmet upplevs som stort av samtliga respondenter till en början. Under samtalsgången kan man dock se hur handlingsutrymmet begränsas. Respondenterna landar i att de inte kan göra så mycket vid misstankar om våld utan ett samtycke från den enskilde.

IP1: Bygga på kunskap och kunna ge brukarna så bra förutsättningar som möjligt genom att ge personalen så bra förutsättningar som möjligt. Där har jag ganska stort handlingsutrymme. Men just att handgripligen ingripa i en situation där har jag inget av det utrymmet, inte som enhetschef.

Vid misstanke om våld startar processen genom att omsorgspersonalen rapporterar till enhetschef vad de har uppmärksammat. Därefter påbörjas en intern process, där enheten kollar om det har uppmärksamats tidigare samt finns tidigare dokumentation. Enhetschefen uppmanar omsorgspersonalen att vara mer uppmärksam hos den enskilde för att kunna få mer belägg och i sin tur kunna gå vidare med ärendet.

Vid misstanke om våld sker en dialog med den utsatte för att kunna erbjuda stöd och hjälp. I mångt och mycket vill den äldre generationen ej ta emot det stöd och hjälp som erbjuds, det kan grunda sig i både skam och oförståelse att man är utsatt för våld. Samt att den äldre sitter i en beroendeställning till våldsutövaren.

Intervjuaren: *Finns det något som underlättar eller försvårar för er i situationer där ni misstänker våld?*

FG2: *Jag tycker att, de vågar inte riktigt liksom säga hur det är. Många är tillbakadragen å så men vissa är väldigt öppna.*

FG1: *Jag tänker också att det är väldigt typiskt den äldre generationen. [...] Sen just det här också att man är kanske beroende av den personen som man utsätts av. Alltså att man är i en beroendeställning och för oss också, tystnadsplikt, ibland kan det vara jättesvårt.*

I fall där det är grova våldsmisstankar kan enheten själv polisanmäla det blir då ett polisiärt ärende. Våldsärenden innehåller mycket dialoger med den utsatte samt barnen till denne om det exempelvis är föräldrarna som bråkar. Förutom polisanmälan finns det möjlighet att göra orosanmälan om våld till biståndsenheten. Handlingsutrymmet upplevs väldigt begränsat då det ej finns någon plikt eller tvång att anmäla. Vill brukaren inte ta emot hjälp så finns det inte mycket mer att göra än att följa upp och fortsätta stötta brukaren.

Samtliga respondenter, både omsorgspersonal och enhetschefer uttrycker en frustration över upplevelsen att inte kunna agera i tillräcklig utsträckning. Frustrationen framträder tydligast hos omsorgspersonalen som arbetar närmast brukarna, där regelbundna och återkommande möten bidrar till att en emotionell relation ofta utvecklas.

FG2: *Men känslor är ju så svårt, vi är ju så nära dom. Vi blir ju som vänner för dom.*

FG3: *Vi blir ju som familj för många också, för dom har inga anhöriga.*

FG1: *Man träffas ju oftast dom man går till väldigt oftare än sina egna anhöriga, det blir ju ändå personligt på något vis.*

I fall när omsorgspersonalen frustration över ett begränsat handlingsutrymme, uttrycker enhetscheferna sig om vikten att påminna samt stötta omsorgspersonalen att det dom bidrar med är gott nog. Enhetschefernas kan sätta krav utifrån sina medarbetares arbetsmiljö. Genom arbetsmiljön finns mandat att möjliggöra att omsorgspersonal inte har ensamarbete hemma hos brukare där våld förekommer eller där misstanke finns. De ska inte heller stanna kvar i en eskalerande våldssituation.

Hemtjänst i ordinärt boende är en verkställande enhet för socialtjänsten, där biståndsbeslut ska verkställas enligt socialtjänstlagen. Om det inte finns några insatser från biståndsenheten har inte hemtjänsten något mandat att göra något över deras beslut. Enhetscheferna har mandat att förlänga brukarbesöken om det finns behov av det av särskilda skäl, exempelvis samtalsstöd, kan enhetschefen tillgodose förlängda besökstider under en kortare period.

IP3: *Men, vi har ju också än så länge, fortfarande kvar mandatet att styra besökslängder. Vi får pengar för planerad tid och inte pengar för beslut. Så att om vi som enhetschefer anser att behovet är större, då har vi mandatet att öka tiden så vi behöver inte gå till någon biståndsenhet eller så. Vilket är en otrolig styrka som kommunen fortfarande har.*

I fall där det förekommer våld från enskilda medarbetare riktat mot den äldre upplevs det svårt som chef att upptäcka våldet mot de äldre. När det har kommit till chefens kännedom att medarbetare utövat våld mot brukare, upprättas oftast en Lex Sarah anmälan. Skulle det framkomma under utredningen att det har skett någon form av våld kan påföljderna vara olika allvarlig. Allt från en varning till att man blir av med sitt arbete. Det viktigaste är dock att

man kommer i gång och startar en utredning i form av en Lex Sarah anmälan och tar det därifrån. Personalavdelningen är en viktig samarbetspartner för cheferna i personalärenden för att det ska gå regelrätt till.

Det ekonomiska våldet som kan förekomma inom nära relationer diskuterades i fokusgruppen. Gruppen diskuterade handlingsutrymmet i situationer där ekonomiskt våld kan förekomma och eventuell möjlighet till att agera i sådana situationer. Möjligheten finns att ansöka om utökade insatser för brukaren så att hemtjänsten kan stötta upp med inköpen. För att bli beviljade insatser för exempelvis inköp behöver behovet finnas samt ett samtycke från brukaren.

FG1: Inköp, att den här personen ber att anhörig ska handla det här, det här men det handlas aldrig för att det inte finns pengar eller ja. Men det finns pengar egentligen, om man då ansöker om inköp så att vi stödjer personen med det i stället då har man kommit vidare med det.

5.3 Samverkan som nödvändig men inte självklar

Vidare i resultatet kommer temat samverkan mellan aktörer belysas. Inom avsnittet kommer aspekter av samverkan inom enheter, organisation samt tillsammans med andra aktörer för arbete med våldsutsatta äldre läggas fram. Under intervjuerna framkom det att samverkan har olika omfattning beroende på vilken nivå inom kommunen den sker på. Respondenterna belyste olika faktorer av samverkan under intervjuerna som kommer att presenteras nedan.

Samtliga respondenter upplevde en nära kontakt och bra samverkan mellan enhetschefer och omsorgspersonal vid misstanke om våld. Dialogen mellan enhetschefer och omsorgspersonal beskrevs som god. Klimatet inom enheterna beskrevs som möjliggörande en öppen och bra dialog mellan professionerna. Alla deltagare i fokusgruppen beskrev en fin kontakt med enhetschefer, som i stort sett sker på daglig basis. Denna kontakt behövde nödvändigtvis inte vara jobbrelaterad i aspekten att man sett ett problem, utan relationen bygger även på att träffas och stämma av hur det dagliga arbetet går. Enhetscheferna som deltagit i studien har samma bild över arbetet tillsammans med omsorgspersonalen, i fall där personalen misstänker att våld kan förekomma hemma hos en brukare kommer det i stort sett alltid till närmaste chef för att ha dialog kring oron. Möjligheter till kontakt via digitala hjälpmedel beskrevs som en möjliggörare inom det dagliga arbetet enhetschef och omsorgspersonal emellan. Eftersom omsorgspersonalen arbetar ute på fält större delar av dagen är telefonkontakt samt kontakt via mejl alternativ som används för att kunna samverka inom enheten.

Omsorgspersonalen beskriver sig som ett bra team som stöttar varandra i olika situationer, är det någon som behöver hjälp är en kollega endast ett telefonsamtal bort. Det kan handla om allt från stöd i en situation och kunna få prata med någon till att få hjälp i det dagliga yrkesutövandet. I situationer där en våldsmisstanke finns och omsorgspersonalen känner att här behöver jag stanna en stund extra. Då finns stöd att hämta hos andra kollegor ute på fältet.

FG2: Om jag är hos någon också är den jättejätteledsen, den bara sitter och grinar för att det har hänt någonting. Då får jag ringa en kollega och säga, kan du ta mitt nästa besök?

Jag måste stanna.

FG3: Och det är vi faktiskt jävligt duktiga på, att hjälpa varandra.

Vidare till samverkan mellan andra professioner inom kommunen, beskriver samtliga respondenter samverkan med hemsjukvård/sjuksköterskor som god. Även om professionerna inte sitter på samma plats så har de en bra dialog i arbetet. Sjuksköterskorna kommer dagligen in till grupperna och dialogen beskrivs som god mellan sköterskor, gruppen, enhetschefer samt brukare. I fall av våld kan kontakt med sköterska tas för att åka hem till brukaren och följa upp. Exempelvis vad blåmärken kan bero på, samtidigt beskrivs inte alla former av våld som framgångsrika att koppla in en sköterska i. Hos brukare som har problematik med missbruk är det inte lika uppskattat att en sköterska kommer och ska börja hantera mediciner.

En annan typ av samverkansform som enhetscheferna talar om under intervjuerna är möjligheten till att samordna SIP, för att kunna sammankalla viktiga aktörer. Vid ett SIP-möte kan enhetschef, bistånd, sjuksköterska, arbetsterapeuter, anhöriga, brukare med flera sitta med. Vilka som är med baseras på vad som skall diskuteras. Enhetscheferna belyser möjligheten till att sammankalla till sådant möte vid misstankar om våld, men samtidigt påtalar de även aspekten av tid. Att kalla till SIP är tidskrävande och i många fall svårt att få till på ett bra sätt. Vid misstankar om våld kan enheterna göra orosanmälningar till biståndsenheten och därigenom etablera en samverkan. De fall där misstanke om våld förekommer förs en dialog mellan enheten samt biståndsenheten. Brukarens hemsituation följs upp av en biståndshandläggare. Därefter förs dialogen vidare om hur kommunen ska agera vidare. Företagshälsovården finns tillgänglig för att stötta upp och ha dialog vid jobbiga situationer för all personal inom organisationen, omsorgspersonal som enhetschefer.

I frågor som berör våld bland äldre uttrycker enhetscheferna en önskan om ökad samverkan från högre led inom organisationen. Det finns en tanke inom kommunen om att enheterna ska uppmärksamma och arbeta med våld, men hur samverkan kring våld mot äldre skall fungera med andra aktörer är oklar. Vidare uttrycks en önskan om kontinuerligare dialog om ämnet inom organisationen. Idag tas tiden oftast upp av andra frågor inom verksamheterna och upplevelsen av att våld inte är en prioriterad fråga finns bland flera respondenter. En annan faktor som tas upp är att det inte finns någon arbetsgrupp för att diskutera och jobba med ämnet framåt, vilket påtalas hade kunnat vara en bra grej. Likt resursteamet som finns inom särskilt boende i den aktuella kommunen. Resursteamet består av fyra undersköterskor som får uppdrag från enhetschefer från vård- och omsorgsboende där de beskriver den problematik som finns på en avdelning och vad man önskar stöttning i. Där tittar man på helheten och alla olika faktorer som påverkar den problematik som åligger avdelningen. Exempelvis gruppdynamiken i arbetsgruppen, enhetschefens påverkan samt vårdtyngden om man har komplexa och svåra brukare. Vad tittar efter avgörs vilket uppdrag resursteamet har fått. En enhetschef lyfte denna grupp och tycker att något liknande inom ordinärt boende hade varit hjälpsamt. En grupp som kan gå in och hjälpa till i komplexa och svåra ärenden, däribland våld mot äldre.

Samverkan med andra aktörer utanför kommunens organisation belystes inte i så hög utsträckning av respondenterna. En aktör utanför kommunens verksamhet som enheterna kan

samverka med är region, både vid fall som handlar om missbruk samt psykiatri. Polisen är en annan aktör som samverkan kan ske med, enheterna anmäler till polisen om det anser att våldet är så pass grovt för att bli ett polisiärt ärende. Väl i det skedet är inte samverkan på så hög nivå då enheterna kan behöva lämna uppgifter men oftast inte mer än så. I fall där polisen blivit inkopplad vill den äldre sällan ha hjälp eller berätta om problemet. Upplevelsen hos respondenterna är att utredning kommer att läggas ned när den äldre inte är mottaglig att ta emot hjälp mot våldsutsatthet. En av enheterna som deltar i studien talar om samverkan tillsammans med fastighetsbolag, aktörer som äger fastigheter som många av brukarna bor i kan anmäla till polis när det hört eller sett saker kring den äldres bostad. Fastighetsbolagen har även så kallade störningsjourer som man kan höra av sig till om man misstänker att något händer inne i lägenheter.

5.4 Kunskap en förutsättning för att förstå våld mot äldre

Temat kunskap och förståelse av våld mot äldre kommer belysa aspekter om vilken typ av kunskap som finns inom enheterna. Hur personal identifierar våldet bland äldre samt osäkerheter i arbetet med våld. Inom kommunen finns kunskap om våld, enhetschefer och omsorgspersonal beskriver att våld är så mycket mer än bara slag och knuffar. Våldet mot äldre utgör ingen större skillnad än mot någon annan målgrupp. Enhetscheferna beskriver att om man skulle jämföra våld mellan olika målgrupper, så liknar de mest våldet mot funktionshindrade. Förutom det fysiska våldet är det psykiska våldet, försummelse samt ekonomiskt våld mest framträdande. Även sexuellt våld kan man se men det är inte lika uppmärksammat och rapporterat. Det framkommer mycket om kunskap och förståelse om våld mot äldre i det insamlade materialet. Exempelvis hur kunskap och förståelse påverkar identifiering samt agerandet vid misstanke att våld förekommer mot den äldre.

Kunskap är en bidragande faktor till att kunna uppmärksamma våldet. Ökad kunskap bidrar till att kunna se flera olika typer av våld samt tolka situationer. När omsorgspersonalen har kunskap om vilka signaler och olika typer av våld som man skall titta efter, kan våldet upptäckas och förhoppningsvis börja arbeta med det i tid. Som resultat av utbildningar som gjorts tidigare ser omsorgspersonalen mer och har vetskapen om att det finns olika typer av våld.

FG1: Våld är så himla svår, men det kan vara allt från, alltså ett slag är en sak. Men våld kan ju också vara att man pushar en förflyttning som gör ont och alltså mot någons vilja.

FG3: Oja!

FG1: Alltså det är så väldigt brett. Det kan ju vara att man bara, bara ska hjälpa till. Det är så lätt att bara flytta på en rullstol, det är bara att tag i dig och lyfta över dig. Men det gör jätteont för individen om den inte vill. Men det är också, det blir ju våld också.

Kunskap bidrar även till ett bättre förebyggande arbete med våldet inom äldreomsorgen. Även aspekter om personalens våld mot äldre tas upp i kunskapsfrågan. Flera respondenter berättar om att kunskapen om våld bidrar till minskat våld mot äldre från personalen själva. Under intervjuerna framkommer det att våldet från enskilda medarbetare riktat mot den äldre upplevs vanligare än anhöriga som utsätter sina exempelvis föräldrar för våld. Brukare som har en utmanande personlighet med komplexa diagnoser riskerar i större utsträckning att

utsättas för någon slags form av våld. Exempelvis kan en demensdiagnos eller missbruk göra en person oförutsägbar och våldsamt som kan vara utmanande att hantera.

IP2: Dock är det ju oftare i dom fallen där personalen utsätter brukarna för våld så är det också dom brukarna som utsätter personalen för våld. Så våldet går åt båda vägarna.

Respondenterna i fokusgruppen upplever att när man möter mycket hot och våld i sitt vardagliga arbete så finns det en gräns om hur mycket man orkar. Även när tålamodet tryter måste man stanna kvar i situationer, förutsatt att det inte är en eskalerande våldssituation och bibehålla sitt professionella bemötande.

Inom kommunen har satsningar på våld mot äldre gjorts. Det är ungefärligen sex år sedan fysiska utbildningar genomfördes i kommunen. Efter denna satsning har även webbutbildningar tagits fram som finns tillgänglig för all personal på kommunens intranät. Utbildningarna har bidragit till en ökad kunskap hos omsorgspersonalen samt enhetscheferna i arbetet framåt med ämnet våld bland äldre. Men det framgår kontinuerligt i allt insamlat datamaterial att respondenterna önskar ökad kontinuitet i utbildning samt ännu mer utbildningar på grund av det växande problemet våld bland äldre i samhälle. En till faktor som gör att återkommande utbildningar är av vikt är den låga kontinuitet av omsorgspersonal som är inom äldreomsorgen. Varje år är det många som slutar och anställs, det finns alltid ny personal att föra information och kunskap vidare till. För att hålla hög kvalitet i arbetet med våld behöver ny personal fångas upp och ges samma möjlighet till utbildning. Önskningskring ständigt återkommande utbildningar exempelvis en gång om året, likt andra kommuner. Även omsorgspersonalen påtalar bättre möjligheter till ökad kunskap som film.

FG3: Mycket film skulle göra väldigt mycket, teater skapa scenarion som folk förstår, inte bara text. Många förstår kanske inte text i sammanhang, den kan behöva en film som visar.

Några egentliga riktlinjer eller verktyg för att arbeta med våldet mot äldre, när en misstanke framkommit finns inte inom organisationen. Enhetscheferna talar om att kunskap är det enda verktyget att luta sig tillbaka på när en misstanke uppkommer.

Omvårdnadspersonalen uttrycker stora osäkerheter kring sekretess när det gäller situationer där de misstänker våld bland äldre. De vet att möjlighet finns att bryta sekretessen vid ett visst straffvärde, men i det måste man även lägga in kunskap kring straff för att kunna bedöma situationer och dess möjliga straffvärden. Det handlar om att bedöma situationer, är det fara för liv kontaktar de polisen samt bryter sekretessen. Personalen önskar ökad kunskap kring hur de ska bedöma situationer och veta om dem kan bryta sekretessen eller inte.

En av respondenterna påtalar kunskapen kring våld som utförs mellan barn och förälder, i fall där barn utövar våld mot en förälder gör våldsfrågan mer komplex. Hemma hos brukare där våld i nära relation förekommer vill man ofta tänka att barn vill att föräldrar har det bra. Det är inte alltid barnen gör allt av välmening för sina föräldrar. Exempel som att barnen strävar efter att få särskilt boende beviljat för sin förälder kommer på tal, barnet har en önskan om att få arva bostaden och vill då att pappan eller mamman flyttar för att skynda på den processen. Här påtalas vikten av att ha ekonomiskt våld i åtanke, då det är en typ av våld som

förekommer. Inom denna del av våldet som kan ske bland äldre önskar enhetschefen mer kunskap, för att kunna arbeta med frågan på ett bättre sätt.

Respondenten påtalar även våldet mellan par, där den ena exempelvis blivit dement. Hemtjänsten kommer ett par gånger per dag och är därmed den primära vårdgivaren. I fall där man har hemtjänst är inte anhöriga längre den primära vårdgivaren och därmed har man inte rätt till insatser som ger avlastning som exempelvis växelvård. Som vårdande anhöriga, även om man har hemtjänst några gånger per dag, kan man bli mentaltutmattad. Vilken kan i längden vara en bidragande faktor för våld i nära relationer mot äldre.

IP3: Fler och fler får hemtjänst man bor mycket, mycket längre. Det gör också belastningen på partners och liknande blir större och det är absolut inte för att rättfärdiga på något sätt, men det skapar någonstans förståelse när man är totalt utmattad för att man är vaken hela nätterna. Så tänker jag att det slentrianmässiga våldet händer mer. Man skriker man går ut och bara lämnar någon som inte klarar sig själv hemma. Man orkar inte.

6. Diskussion och slutsats

6.1 Diskussion

Syftet med vår studie var att analysera *vilken kunskap personal inom hemtjänst i ordinärt boende har om våld mot äldre, samt hur handlingsutrymmet vid sådan misstanke utformas och praktiseras i relation till organisatoriska ramar och resursmässiga förutsättningar på lednings- och utförarnivå*. Resultatet i studien visar att omsorgspersonalen i flera fall har en grundläggande förståelse för olika uttryck för våld och beskriver strategier för hur misstankar hanteras, samtidigt som organisatoriskt stöd och samverkan framstår som otillräckliga.

Analysen indikerar att det sker våld inom hemtjänsten i ordinärt boende. Både från anhöriga och enskilda medarbetare riktat mot den äldre. Utmaningen är att nå den äldre till att vilja ta emot hjälp och stöd gällande våldet, oftast finns inte samtycke till det och personalen i hemtjänsten är låst i sitt handlingsutrymme utan samtycke från den enskilde. Även i tidigare forskning om ämnet framkommer det att många äldre trots negativa konsekvenser som kan komma av våldet ofta väljer att inte tala öppet om vad som sker hemma (Simmons et al., 2022).

Våld i nära relationer mot äldre tar sig olika uttryck, där psykiskt, ekonomiskt och fysiskt våld från anhöriga är vanligt förekommande. Oftast sker våldet i svåra omsorgssituation där kombinationer med demensdiagnos och- eller ett missbruk förekommer, vilket kan komma att påverka våldsutövandet. Att vårda en närstående med kognitiv svikt av olika orsaker kan innebära en omfattande påverkan på det psykiska måendet negativt, det kan leda till psykisk utmattning hos den vårdande anhöriga. I kombination med begränsade möjligheter till avlastning i form av växelboende kan det resultera i att den anhöriga ansvarar för omsorgen under dygnets alla timmar utan tillräcklig återhämtning. Konsekvenserna av en utmattad anhörig är våld i olika former. Exempelvis kan det i praktiken innebära att den äldre lämnas utan tillsyn, trots omfattande behov, samt att samspelet mellan den anhöriga och den äldre successivt försämras och präglas av ett hårdare tonläge. I det ekonomiska våldet kan man se att den äldre har det bättre ställt än vad den anhöriga som även är godeman vill framställa. Det kan även vara att barnen vill att ens äldre anhörig ska flytta in på boende för att kunna arva och få tillgång till den äldres hus. Vilket stärker tidigare iakttagelser om att ekonomisk misshandel av olika slag kan leda till försämrad hälsa i avseende att den äldre väljer att inte göra inköp av viktiga mediciner eller förnödenheter för sitt välmående (Folorunsho & Okyere, 2025).

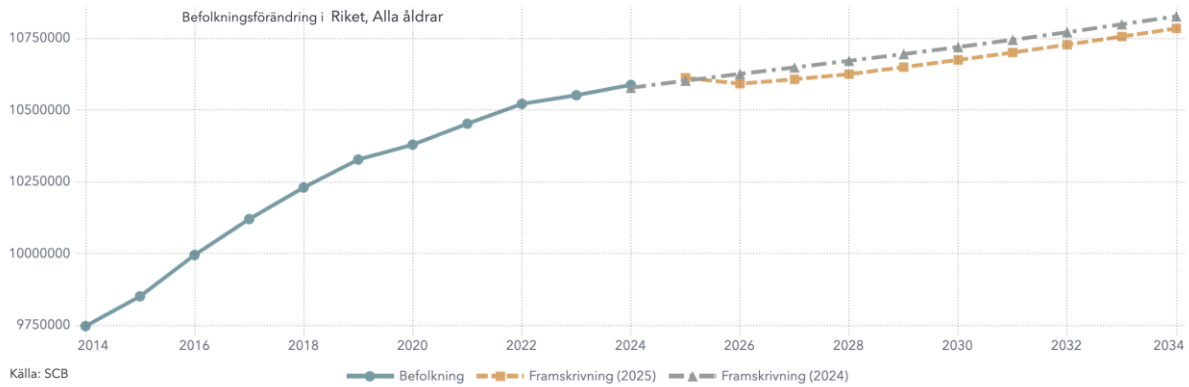
Det framkom i resultatavsnittet att personal inom hemtjänsten har kunskap om hur våld kan uttrycka sig samt identifiera tecken som kan tyda på våld. Det möjliggör att enheterna kan agera vid misstänkta våldssituationer. Aspekten av att ha organisationens avlastningsinsatser i åtanke vid ansträngda hemsituationer gör att personalen kan vara mer uppmärksam i sådana situationer när avlastning inte beviljas. Ifall med ekonomisk kontroll som leder till försummelse kan hemtjänsten göra en orosanmälan till biståndsenheten, som därefter kan ta över ansvaret för inköp och tillgodose den äldres grundläggande behov. I linje med domänteori kan man se att samverkan är en viktig del i arbetet inom domänen. En välfungerande domän kräver samverkan i alla led. Exempelvis ledet längst ner där professionerna arbetar med att implementera besluten som kommer uppifrån (Blom & Morén, 2015). Samverkan som beskrivs i resultatet kräver en välfungerande organisation. För att erbjuda gott stöd till medborgarna.

Genomgående under intervjuerna framkommer våldet från personalen mot de äldre som utövas. Ofta utövas våld omedvetet mot de äldre av personalen, då man går in med en tanke om att hjälpa. Men det kan uppfattas som våld från den enskilde som exempelvis kan bli skadad av en hastig förflyttning, eller försummas av att man gömmer en telefon för att den inte ska gå sönder. Inom ramen för våldet från personalen är kunskapen viktig, finns kunskap om hur olika former av våld uttrycker sig, kan personalen förhindra att våld sker i deras dagliga arbete hemma hos brukarna. Även aspekten av att inte vilja utöva våld om man vet vad det är diskuteras under intervjuerna. Det framkommer att enskilda medarbetare kan utsätta de äldre för våld. Oftast i samband i situationer där personalen tidigare blivit utsatt för våld av den äldre. Resultatet kan förstås i relation till Balkaran et al. (2023) studie som beskriver att omsorgspersonalen kan uttrycka sin frustration mot den äldre genom handlingar som motsvarar våld (Balkaran et al., 2023).

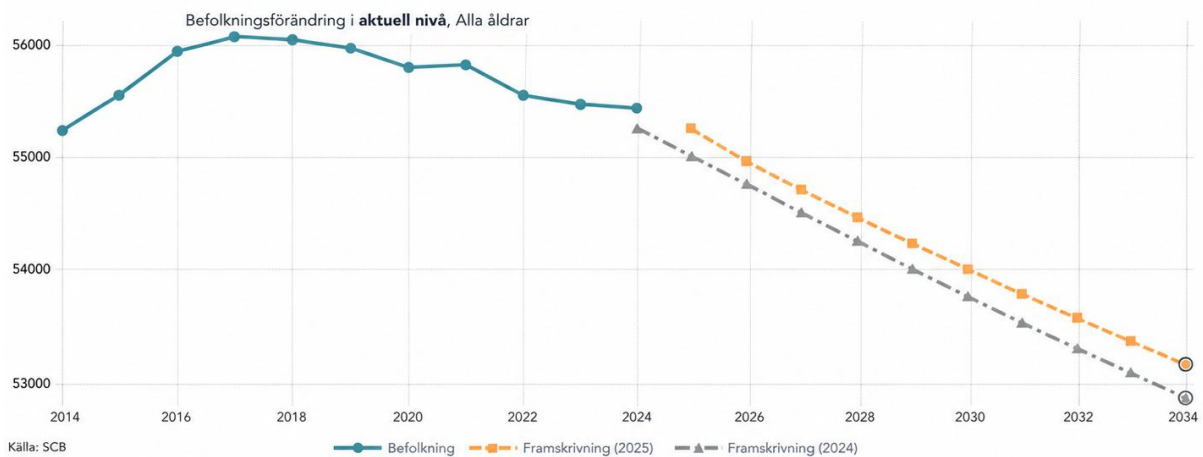
Handlingsutrymmet hos enhetscheferna upplevs relativt stort i våldssituationer där det är medarbetare som varit utövaren. Utmaningen inom enheten är att komma i underfund med våldet hos de äldre. Framför allt att få den äldre att vilja ta emot stöd och hjälp som hemtjänsten i samverkan med övriga aktörer i organisationen kan erbjuda. Inom systemteorin finns begreppet slutna system, som innebär att gränserna mellan subsystemet och det sociala systemet är väldigt hårt hållna. I fall med slutna system är informationsutbyte mellan systemen nästan obefintlig samt att insynen i subsystemet begränsas från omvärlden (Parrish, 2012). Risken med att det sker hos brukare i hemtjänsten inom ordinärt boende är att personalen begränsas och får ingen insyn hos brukarna. Det är just den begränsade insynen hos brukarna som diskuteras under intervjuerna som ett hinder i deras handlingsutrymme, brukaren väljer att inte prata om det som sker och stänger omsorgspersonalen ute. Oftast tar den äldre inte emot hjälp och det kan bero på både skam och oförståelse om sin egen utsatthet hos den äldre vilket kan förklaras genom normaliseringsprocessen.

Socialstyrelsen (2023) beskriver att våldet i en parrelation successivt ökar med tiden som leder till att våldet inte längre känns lika allvarligt, våldet blir till vardag. (Socialstyrelsen, 2023). Enligt Boström et al. (2022) förskjuts den utsattes gränser om vad som är normalt och inte i samband med att våldet ökar successivt över tiden. Normaliseringsprocessen innebär att den utsatte anpassar sig lite i taget, till ett nytt normaltillstånd, där våldet inte längre upplevs som något avvikande (Boström et al., 2022). Smirthwaite (2022) förklarar att okunskap, förnekande eller normalisering av våldet kan existera i både den utsattes närmaste omgivning samt hos den utsatte själv. Äldre personer är födda och uppvuxna i ett samhälle där andra normer präglade deras synsätt på våld. Förr var det exempelvis inte ett brott att våldföra sig på sin kvinna inom ett äktenskap. Våld i hemmet sågs generellt som en privat sak man skötte enskilt mellan hemmets fyra väggar (Smirthwaite, 2022). Denna faktor begränsar hemtjänstens handlingsutrymme avsevärt då samtycke krävs för att kunna ge stöd och hjälp till den våldsutsatta.

Domänteorin beskriver att människobehandlande organisationer i allt större utsträckning stödjer sitt arbete i teoretisk samt specialiserad kunskap. I arbetet med människor förväntas professioner använda sig av kunskapen för att kunna erbjuda stöd och hjälp på individnivå (Dellgran, 2021). Teorin går att koppla till bristen på kompetensutveckling som har präglats genomgående i studien. Det finns viss kunskap på utförarnivå, men inte i den utsträckning som krävs. Under perioder med hög personalomsättning och många nyanställda riskerar kunskapsnivån att försämrats. De påverkar i sin tur kontinuiteten och kvalitén i arbetet. I linje med tidigare forskning som visar att människobehandlande organisationer får sina resurser och sin verksamhetsmässiga legitimitet från bland annat staten, människobehandlande verksamheter får återkommande legitimitetskriser när olika intressegrupper upplever att deras värderingar, normer samt ekonomiska intressen hotas. I sammanhang med bristande kunskap och otillräckliga kompetensutveckling kan innebära att verksamhetens förutsättningar ifrågasätts (Johansson et al., 2021). Bristande kunskap och otillräcklig kompetensutveckling kan förstås i relation till vikten av att välfärdssystemet fungerar och uppmärksammar våld, men att osäkerheter kring hur man hantera våldssituationer finns (Simmons et al., 2022). Kunskapsnivån om våld mot äldre anses dock inte vara allt för hög inom hemtjänsten i ordinärt boende, då det upplevs som svårt att finna stöd och vägledning. Resultatet går att koppla vidare till systemteorin och organisationens system. Det finns gränser mellan olika delar i organisationen och hur väl informationsutbyte samt samverkan mellan gränserna fungerar är avgörande för att kunna erbjuda en bra omsorg. Att ha öppna gränser mellan systemen ger möjlighet till informationsutbyte och utveckling för systemet (Parrish, 2012). Resultatet i studien tyder på att en hög personalomsättning med mycket nyanställningar kan leda till att gränserna blir otydliga. Vilket i sin tur kan bidra till brister i ansvarsfördelning i arbetet med våld mot äldre.

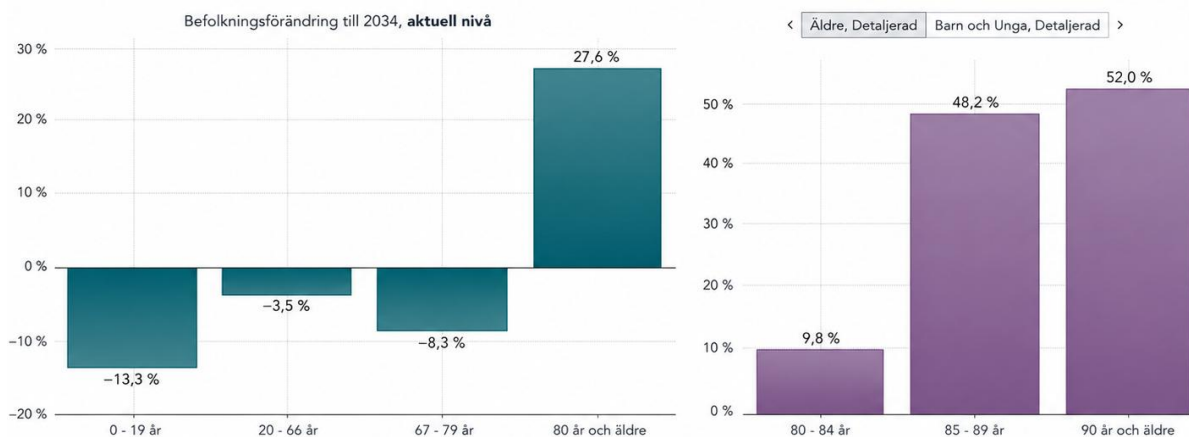

Linjediagram 1. Visar befolkningsutvecklingen mellan åren 2014 och 2024 och prognos för befolkningsframskrivning till år 2034 på nationell nivå. Framtaget av SKR:s visualiseringsverktyg

Linjediagram 2. Visar befolkningsutvecklingen mellan åren 2014 och 2024 och prognos för befolkningsframskrivning till år 2034 i aktuell kommun. Framtaget av SKR:s visualiseringsverktyg

Diagrammen framtaget av SKR:s visualiseringsverktyg visar att det finns en skillnad på nationell nivå och den aktuella kommunen när man tittar på befolkningsförändringen. I den aktuella kommunen kan man se att prognoser för personer i arbetsförålder kommer att minska på grund av att det föds mindre barn idag samtidigt som den äldre befolkningen lever längre och är friskare idag. Vad som är viktigt att tänka på är att en äldre person inte är synonymt med ökat vårdbehov. Socialstyrelsen, (2026) beskriver att antalet äldre människor i Sverige som har insatser i form av hemtjänst i ordinärt boende minskar även fast vi kan se att målgruppen blir större. Tydligast är minskningen bland personer 80 år och äldre (Socialstyrelsen, 2026).

Stapeldiagram 1. Visar prognosen för den procentuella befolkningsförändringen fram till år 2034 för aktuell kommun. Framtaget av SKR:s visualiseringsverktyg

Befolkningsförändringen kopplar vi till det insamlade materialet där enhetscheferna diskuterar hur hög personalomsättning och låg kontinuitet påverkar arbetet att identifiera, agera och hantera våld mot äldre. För att underlätta arbetet med att behålla personal och kompetensförsörjningen har SKR (2025) med kommunal tagit fram en heltidsmodell där verksamheter i den aktuella kommunen likt hela Sveriges välfärd från en deltid- till heltidsorganisation (SKR, 2025). Heltidsmodellen syftar till att säkra kompetensen samt säkerställa en långsiktig hållbar verksamhet. Heltidsmodellen tagit fram som ett stödmaterial som analyserar olika aspekter som påverkar organisation, bemanning och arbetstidsförläggning inom äldreomsorgen (Heltidsresan, 2026). Genom att fler arbetar heltid på respektive enhet tillkommer resurspass som en del av arbetet. Resurspass innebär att ordinariepersonal arbetar inom olika enheter där det finns frånvaro. Frånvaron kan vara både sjukfrånvaro samt semester. Vilket innebär att det är mer ordinariepersonal inne och arbetar dock inte på sin hemanhet. Personkännedom om den äldre blir därmed lägre då personalen ej känner brukarna man åker hem till, vilket begränsar möjligheten att identifiera misstänkt våld mot äldre.

Medarbetarna önskar en kompletterande utbildningsform till den utbildning som redan ges idag via interna, digitala utbildningar som innehåller text att förhålla sig till. Förslaget var att få utbildning genom filmer och vinjetter där flera olika scenarier synliggörs, vilket kan underlätta förståelsen och ge en ökad reflektion kring hur våldssituationer hanteras i praktiken. Cheferna saknar ett strukturellt stöd i form av material hur man påbörjar svåra samtal om våld, samt samarbeten mellan avdelningar och verksamheter internt i kommunen i syfte för både kompetensutveckling samt stöd på individ- och grupp-nivå. Bristen på stöddokument och samverkan kan förstås i relation till Johansson et al. (2021) som beskriver att idag utmanas människobehandlande organisationer alltmer av komplexa problem och utmaningar. De mer komplexa utmaningar kan innebära vård- och omsorg för den åldrande befolkning i samband med samhällsproblem som inte fångas upp av systemet. Det kan exempelvis vara problematik som är relaterad till missbruk eller våld i nära relationer. Som kan resultera i ökat krav inom och mellan professioner, organisationer och sektorer för en väl fungerande samverkan och samordning (Johansson et al., 2021).

Under intervjuerna diskuterades REAGERA-S som är ett självskattningsdokument (Larsdotter & Sandberg, 2025) som tagits fram som hjälpmedel inom hälso- och sjukvården. Flera av enhetscheferna menade att något liknande skulle kunna vara till nytta för arbetet med våld inom hemtjänst, ordinärt boende för att båda fånga upp våldet samt som ett stöd i arbetet att samtala om våld.

6.2 Slutsatser

Resultatet i studien visar att en viss kunskap finns både bland enhetscheferna samt omsorgspersonalen i kommunen som undersökts. Kunskapen fungerar som en bidragande faktor till att uppmärksamma våldet som sker mot äldre i hemtjänst inom ordinärt boende. Dock verkar inte den befintliga kunskapen räcka till, genomgående påtalar respondenterna om behovet av mer kontinuerligt återkommande utbildning för att kunna göra ett gott arbete. Material i form av film samt scenarion av olika typer av våld efterfrågas som komplement till de material som finns idag. I takt med det alltmer växande problemet behöver mer tid läggas på att utveckla kompetensen samt förståelsen för våldet som sker ute hos brukarna.

Handlingsutrymme finns vid situationer där misstankar om våld mot äldre uppkommer, men det begränsas av flera aspekter i det dagliga arbetet. Vid misstankar kan enheterna göra orosanmälningar till biståndsenheten eller polis i det fall som anses grova, dock kan man se att det ofta stannar där och inget mer finns att göra. Den äldre väljer i många fall att isolera situationen från omvärlden och fortsätta leva i sin vardag av olika anledningar. En annan aspekt av handlingsutrymme är begränsad i följd av otillräckligt stöd och vägledning från verksamheten. Samtliga respondenter har uttryckt en önskan om ökad samverkan mellan enheter och avdelningar i kommunen för kompetenshöjning och vägledning i hur man hanterar våldssituationer. Det finns en person inom äldreomsorgen som sitter på extra kompetens och utbildning vilket kan kännas otillräckligt när det är en så pass stor verksamhet och många berörda professioner som är i behov av kompetensutveckling och framför allt strukturerat stödmaterial och verktyg som det komplexa arbete som våldssituationer innebär.

6.3 Arbetsfördelning

Vi har skrivit examensarbetet gemensamt. I starten av arbetet planerade vi in tillfällena och satt tillsammans för att få en bra grund och gemensam syn på hur vi ville lägga upp uppsatsen. När vi samlade in tidigare forskning satt vi tillsammans och letade artiklar och till en början skrev kunskapsöversikten tills vi fått med det delar vi önskade. När detta var gjort fyllde vi på var för sig tills vi var nöjda. I arbetet med förberedelser av intervjuer var en ansvarig för rekrytering av respondenter. När intervjuerna genomfördes var en av oss samtalsledare och en kollade teknik samt antecknade samtliga intervjuer för att ha en kopia om tekniken skulle strula. I arbetet med det insamlade datamaterialet gjordes på olika håll, vi kodade intervjuerna var för sig sedan satt vi ihop teman tillsammans för att sedan skriva olika resultatet tillsammans. Arbetet har i stora delar gjorts gemensamt, även om vi skrivit olika tider och var för sig vid tillfällena har vi stämt av under hela arbetet och kollat igenom tillsammans och godkänt alla delar under arbetets gång.

9. Referenser

- Ahrne, G., & Svensson, P. (2022). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i Kvalitativa metoder*. (Uppl. 3:1, s. 8–27). Liber.
- Andersson, L. (2008). Ålderism. (Uppl. 1:4, s.11). Studentlitteratur.
- Balkaran, K., Linton, J., Doupe, M., Roger, K., & Kelly, C. (2023). Research on Abuse in Home Care: A Scoping Review. *Trauma, violence & abuse* 25(2), 885-897.
<https://doi.org/10.1177/15248380231165922>
- Band-Winterstein., & Avieli. (2019). Women Coping With a Partner's Dementia-Related Violence: A Qualitative Study. *Journal of nursing scholarship* 51(4), 368-379.
<https://doi.org/10.1111/jnu.12485>
- Barman, L., & Weurlander, M. (2024). Tematisk analys. I A. Fejes & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys*. (Uppl.4, s.40-45). Liber.
- Beaulaurier, R-L., Seff, L-R., Newman, F-L., & Dunlop, B. (2008). Internal Barriers to Help Seeking for Middle-Aged and Older Women Who Experience Intimate Partner Violence. *Journal of elder abuse & neglect* 17(3), 53-74. https://doi.org/10.1300/J084v17n03_04
- Bergmark, Å. (2012). Ekonomiskt bistånd - mellan nationell politik och lokalt självstyrelse. I P. Dellgran., & S. Höjer (Red.), *Människobehandlande organisationer: Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. (Uppl. 1, s. 125). Natur & Kultur.
- Blom, B., & Morén, S. (2015). *Teori för socialt arbete*. Studentlitteratur.
- Blomberg, S., & Dunér, A. (2021). Biståndshandläggarens yrkesroll och handläggningsutrymme inom äldreomsorgen I S. Johansson, P. Dellgran & S. Höjer (Red.), *Människobehandlande organisationer: Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. (Uppl. 1:5, s. 196). Natur & kultur.
- Boström, A., Lindmark, U., Lundvigsson, M., Saveman, B-I., Simmons, J., Siverskog, A., & Åkerlund, N. (2022). Förekomsten av våld i nära relationer bland äldre personer. I L. Östlund (Red.), *Äldre personers utsatthet för våld i nära relationer: interprofessionella perspektiv*. (Uppl.1:2, s. 34-36). Studentlitteratur.
- Braun, V., & Clarke, V. (2008). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brottsbalken (1962:700). Justitiedepartementet L5.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/#top
- Bryne, D. (2022). A worked example of Braun and Clarke's approach to reflexive thematic analysis. *Quality & quantity* 56(3), 1391–1412. <https://doi.org/10.1007/s11135-021-01182-y>
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3 uppl.). Liber.

Centrum mot våld. (u.å). *Olika typer av våld*. Centrum mot våld.

<https://centrummotvald.se/om-vald/olika-typer-av-vald/>

Dahlin-Ivanoff, S. (2022). Fokusgruppsdiskussioner. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. (Uppl. 3:1, s 105–114). Liber.

Dellgran, P. (2012). Människobehandlande professioner. I P. Dellgran., & S. Höjer (Red.), *Människobehandlande organisationer: Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. (Uppl. 1, s. 166). Natur & Kultur.

Dominguez, S-F., Storey, J-E., & Glorney, E. (2019). Help-Seeking Behavior in Victims of Elder Abuse: A Systematic Review. *Trauma, Violence & abuse* 22(3).

<https://doi.org/10.1177/1524838019860616>

Dong, X., Chen, R., & Simon, M-A. (2014). Elder Abuse And Dementia: A Review Of The Research And Health Policy. *Health Affairs* 33(4), 526-724.

<https://doi.org/10.1377/hlthaff.2013.1261>

Eriksson-Zetterquist, U., & Ahrne, G. (2022). Intervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. (Uppl. 3:1, s. 70–74). Liber.

Eriksson-Zetterquist, U., & Ahrne, G. (2023). Kvalitativa metoder och samhällsvetenskap. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. (Uppl. 3:2, s.63). Liber.

Fang, B., Yan, E. (2018). Abuse of older persons with dementia: A review of the literature. *Trauma, Violence & Abuse*, 19(2), 127-147).

DOI: 10.1177/1524838016650185

Fejes, A., & Thornberg, R. (2024). Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I A. Fejes & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys*. (Uppl. 4, s.30). Liber.

Fisher, B-S., Zink, T., & Reagan, S-L. (2010). Abuses Against Older Women: Prevalence and Health Effects. *Journal of interpersonal violence* 26(2), 254-268.

<https://doi.org/10.1177/0886260510362877>

Folorunsho, S., & Okyere, M. (2025). The impact of neglect, physical, and financial abuse on mental health among older adults: a systematic review. *Aging & mental health* 29(4), 567-577. <https://doi.org/10.1080/13607863.2024.2436468>

Forsberg, C., & Wengström, Y. (2016). *Att göra systematiska litteraturstudier: Värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning*. (Uppl. 4, s. 121). Natur & Kultur

Förklaring av föreskriften (HSLF-FS 2016:86). Socialstyrelsen. [forklaring-foreskriften-hslf-hs-2016-86.pdf](https://www.ssi.se/om-socialstyrelsen/forklaring-foreskriften-hslf-hs-2016-86.pdf)

Hörl, J. (2007). The social construction of violence in old age. *Journal of adult protection* 9(1), 33-38.

Inspektion för vård- och omsorg. (2 juli 2025). *Tillstånd för hemtjänst (SoL)*.

<https://www.ivo.se/var-d-omsorgsgivare/tillstand/sol-verksamheter/hemtjanst/>

Janusinfo, Region Stockholm. (23 januari 2026). Beteendemässiga och psykiska symtom vid demenssjukdom (BPSD). [Beteendemässiga och psykiska symtom vid demenssjukdom \(BPSD\) - Janusinfo.se](#)

Johansson, S., & Dellgran, P., & Höjer, S. (2021). Inledning. I S. Johansson, P. Dellgran & S. Höjer (Red.), *Människobehandlande organisationer: Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. (uppl 1, s.30-34). Natur & Kultur.

Johansson, L., & Östlund, L. (2022). Utsatthet hos personer med demenssjukdom. I L. Östlund (Red.), *Äldre personers utsatthet för våld i nära relationer-Interprofessionella perspektiv*. (Uppl. 1:2, s 116-117). Studentlitteratur.

Johansson, L., Lindmark, U., & Siverskog, A. (2022). Äldre personer och våldsutsatthet. I L. Östlund (Red.), *Äldre personers utsatthet för våld i nära relationer-Interprofessionella perspektiv*. (Uppl. 1:2, s.22-23). Studentlitteratur.

Jämställdhetsmyndigheten. (2021). Information om utsatthet. Jämställdhetsmyndigheten. <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/information-om-valdsutsatthet/>

[Jämställdhetsmyndigheten](#). (2024). *Ett värdigt liv – att åldras fredad från våld: En kartläggning av kunskap om våldsutsatthet bland äldre*. Jämställdhetsmyndigheten. https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/2htpugvr/rapport_2024_11-att-aldras-fredad-fran-vald_2024_09_15_.pdf

Jämställdhetsmyndigheten. (19 september 2024). *Så kan äldre skyddas mot våld i nära relation*. [Så kan äldre skyddas mot våld | Jämställdhetsmyndigheten](#)

Jämställdhetsmyndigheten. (13 december 2024). *Våld mot äldre*. [Våld mot äldre | Jämställdhetsmyndigheten](#)

Kungörelse (SFS 1947:152) om beslutad ny regeringsform. *Justitiedepartementet L6*. [Kungörelse \(1974:152\) om beslutad ny regeringsform | Sveriges riksdag](#)

Kunskapsguiden. (2024-11-05). *Introduktion: Våld i nära relationer*. Kunskapsguiden. <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/vald-och-fortryck/vald-i-nara-relationer/vad-ar-vald-i-nara-relationer/>

Kunskapsguiden. (2024). *Introduktion: Äldre och våld*. [Introduktion till äldre och våld – Kunskapsguiden - Kunskapsguiden](#)

Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor. *Utbildningsdepartementet*. [Lag \(2003:460\) om etikprövning av forskning som avser människor | Sveriges riksdag](#)

Larsdotter, S., & Sandberg, L. (2025). Äldres sexuella hälsa och rättigheter - ett osynligt område inom socialt arbete. I H. Mac Innes & H. Bjurbäck (Red.), *Socialt arbete med äldre människor - att se både utmaningar och möjligheter*. (uppl. 1., s.102–103). Liber.

Leifman, H., & Petterson, C. (2024). *Kommunala förutsättningar i arbetet mot mäns våld mot kvinnor över 65 år* (Underlagsrapport 2024:10). Socialstyrelsen. [underlagsrapport-2024-10-kommunala-forutsattningar-i-arbetet-mot-mans-vald-mot-kvinnor-over-65-2024-09-15](#)

Ludvigsson, M., Motamedi, A., Westerlind, B., Swahnberg, K., & Simmons, J. (2022). Responding to Elder Abuse in GERiatric care (REAGERA) educational intervention for healthcare providers: a non-randomised stepped wedge trial. *BMJ Journals* 12(5),

Ludviksson, M., & Simmons, J. (2022) Traumamedvetet förhållningssätt och exempel på tillgängliga stödinsatser. I L. Östlund (Red.), *Äldre personers utsatthet för våld i nära relationer: Interprofessionella perspektiv*. (Uppl 1:2, s.232-238). Studentlitteratur.

Moser Hällen, L., & Sinisalo, E. (2021). Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer i teorin. I E. Sinisalo & L. Moser Hällen (Red.), *Våld i nära relationer*. (Uppl. 1:3, s. 30–36). Liber.

Nordens välfärdscenter. (26 november 2018). *Äldre och alkohol: om utmaningar inom äldreomsorgen i Norden*. [Äldre och alkohol – Om utmaningarna inom äldreomsorgen i Norden | NVC](#)

Nowell, L-S., Norris, J-M., White, D-E., & Moules, N-J. (2017). Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1–13. <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>

Nyström, A-S. (2019). Mellan empati och kritisk granskning? – Forskningsdeltagande som risk. I H. Kalman & V. Lövgren (Red.), *Etiska dilemman – forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. (uppl. 2., s.73). Gleerups.

Parrish, M. (2012). *Mänskligt beteende: perspektiv inom socialt arbete*. Liber.

Pathak, N., Dhairyawan, R., & Tariq, S. (2019). The experience of intimate partner violence among older women: A narrative review. *Maturitas* 121, 63-75. <https://doi.org/10.1080/13607863.2024.2436468>

Podnieks, E. (2008). Elder abuse: The Canadian experience. *Journal of elder abuse & neglect*, 20(2), 126-150. <https://doi.org/10.1080/08946560801974612>

Rautalinko, E. (2023). *Intervjumetod*. Natur & Kultur.

Roberto, K-A., Teaster, P-B., Lindberg, B-W., & Blancato, R. (2020). A First (and Disturbing) Look at the Relationship Between the Opioid Epidemic and Elder Abuse: Insights of Human Service Professionals. *Journal of Applied Gerontology*, 40(10), 1231-1235. <https://doi.org/10.1177/0733464820947279>

Riksrevisionen. (10 april 2025). *Statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relation*. [Statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relationer | Riksrevisionen](#)

Schnelli, A., Karrer, M., Mayer, H., & Zeller, A. (2020). Aggressive behaviour of persons with dementia towards professional caregivers in the home care setting—A scoping review. *Journal of clinical nursing* 32(15-16), 4541-4558. <https://doi.org/10.1111/jocn.15363>

Simmons, J., Motamedi, A., Ludvigsson, M., & Swahnberg, K. (2022). Testing an educational intervention to improve health care providers' preparedness to care for victims of elder abuse: a mixed method pilot study. *BMC medical education*, 22(597).
<https://doi.org/10.1186/s12909-022-03653-8>

Sveriges kommuner och regioner. (Juni 2025). *Underlätta för fler att arbeta mer och längre*. Sveriges kommuner och regioner.
<https://skr.se/personalochkompetensforsorjning/niostrategierforattsakrakompetensforsorjning/en/underlattaforflerattarbetamerochlangre.1507.html>

Heltidsresan. (April, 2026). *Syfte och metod*. Heltidsresan.
<https://heltid.nu/heltid/2syfteochmetod.95850.html>

Smirthwaite, G. (2022). Hinderstrappan för våldsutsatta äldre personer. I L, Östlund (Red.), *Äldre personers utsatthet för våld i nära relationer-Interprofessionella perspektiv*. (Uppl. 1:2, s.170-171). Studentlitteratur.

Socialtjänstlagen (SFS 2025:400). *Socialdepartementet*. [Socialtjänstlag \(2025:400\) | Sveriges riksdag](#)

Socialstyrelsen. (2013). *Blånader och silverhår Utbildningsmaterial om våld mot äldre kvinnor*. Socialstyrelsen.
https://kvinnofrid.nu/PDF/Referenslitteratur/Blanader_och_silverhar.pdf

Socialstyrelsen. (oktober 2023). *Dina rättigheter-Äldreguiden*. Socialstyrelsen. [Dina rättigheter - Äldreguiden](#)

Socialstyrelsen. (2022). *Gemensamma författningssamlingen avseende hälso- och sjukvård, socialtjänst, läkemedel, folkhälsa m.m.* Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/contentassets/6c7c93da93594dac963298b3b0f03a92/2022-6-7967.pdf>

Socialstyrelsen. (2026). *Lägesbild: Andelen äldre med hemtjänstinsatser minskar – vad kan det bero på?*. Socialstyrelsen. [Lägesbild: Andel äldre med hemtjänstinsatser minskar – vad kan det bero på? – maj 2026](#)

Socialstyrelsen. (2023). *Våld i nära relationer: Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvård*. Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/contentassets/bb05e4b5d0f44f109aad76fd041308e0/2023-6-8592.pdf>

Statens servicecenter. (16 december 2025). Ekonomiskt våld i nära relationer.
<https://www.statenssc.se/om-statens-servicecenter/vart-uppdrag/ekonomiskt-vald-i-nara-relationer>

Svensson, G. (2012). Omvärldenaspekter på människobehandlande organisationer. I P. Dellgran., & S. Höjer (Red.), *Människobehandlande organisationer: Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. (Uppl. 1, s. 103). Natur & Kultur.

Svensson, K., Johnsson, E., & Laanemets, L. (2021). *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete*. Natur & Kultur.

Vetenskapsrådet. (2024). *God forskningssed*. [God forskningssed 2024 - Vetenskapsrådet](#)

Wang, B., & Dong, X. (2019). [Life Course Violence: Child Maltreatment, IPV, and Elder Abuse Phenotypes in a US Chinese Population](#). *Journal of the American Geriatrics Society* 67(3), 471–589. <https://doi.org/10.1111%2Figs.16096>

Yon, Y., Mikton, C-R., Gassoumis, Z-D., & Wilber, P-K. (2017). Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis. *The lancet global health* 5(2), 147-156. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(17\)30006-2](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(17)30006-2)

Östlund, L. (2025). Motverka våld i nära relationer mot äldre personer. I H. Mac Innes & H. Bjurbäck (Red.), *Socialt arbete med äldre människor - att se både utmaningar och möjligheter*. (uppl. 1., s.30). Liber.

Östlund, L., Sandberg, J., Skillmark, M., Ernst Bravell, M., & Johansson, L. (2023). A Swedish study about how staff reason and act when they suspect domestic abuse perpetrated by informal caregivers of persons with dementia. *European journal of social work*, 27(2), 387–400. <https://doi.org/10.1080/13691457.2023.2276653>

10. Bilagor

Bilaga 1.

Annons enhetschef

Är du enhetschef inom hemtjänst i ordinärt boende,
Är du intresserad av att delta i en studie om våld i nära relation mot äldre?

Vi är två socionomstudenter som ska genomföra ett examensarbete som handlar om handlingsutrymmet inom hemtjänst i ordinärt boende i situationer där det finns misstanke om våld i nära relationer mot äldre.

Syftet med examensarbetet är att analysera vilken kunskap personal inom hemtjänst i ordinärt boende har om våld i nära relationer mot äldre samt hur handlingsutrymmet utformas och praktiseras vid misstanke om sådant våld. Vidare syftar studien till att undersöka hur organisatoriska ramar och resursmässiga förutsättningar påverkar handlingsutrymme på både lednings- och utförarnivå.

Vi söker

- Enhetschefer inom ordinärt boende med minst 1 års arbetserfarenhet för individuella intervjuer.

Om deltagandet

- Som enhetschef kommer du att få delta i en individuell intervju som tar cirka 60 minuter
- Genomförs på en tid och plats som vi kommer överens om (alternativt digitalt)
- Deltagandet är frivilligt och kan avbrytas när som helst utan motivering

Hantering av informationen

All insamlade data behandlas enligt GDPR. Inga personuppgifter, arbetsplatser eller identifierbara uppgifter kommer att presenteras i studien. Materialet används enbart för behöriga personer och skyddas mot obehöriga, spridning eller läckage.

Studien genomförs inom socionomprogrammet vid Umeå Universitet

Vid intresse eller frågor kontakta:

Mariam Pierre, Mapi0081@student.umu.se, 070-68 96 456

Wilma Saari, Wisa0032@student.umu.se, 070-39 88 363

Vi uppskattar ert engagemang och hoppas att ni vill bidra med era värdefulla erfarenheter!

Bilaga 2.

Annons omsorgspersonal

Arbetar du inom hemtjänst i ordinärt boende,

Är du intresserad av att delta i en studie om våld i nära relation mot äldre? Vi är två socionomstudenter som ska genomföra ett examensarbete som handlar om handlingsutrymmet inom hemtjänst i ordinärt boende i situationer där det finns misstanke om våld i nära relationer mot äldre.

Syftet med studien är att analysera vilken kunskap personal inom hemtjänst i ordinärt boende har om våld i nära relationer mot äldre samt hur handlingsutrymmet utformas och praktiseras vid misstanke om sådant våld. Vidare syftar studien till att undersöka hur organisatoriska ramar och resursmässiga förutsättningar påverkar handlingsutrymme på både lednings- och utförarnivå.

Vi söker

- Omsorgspersonal inom ordinärt boende med minst 6 månaders arbetserfarenhet för deltagande i fokusgrupper.

Om deltagandet

- Ingå i en fokusgrupp med 3–5 deltagare som tar ca 60–90 minuter, alternativt i en individuell intervju på 60 minuter
- Genomförs på en tid och plats som vi kommer överens om (alternativt digitalt)
- Deltagandet är frivilligt och kan avbrytas när som helst utan motivering

Hantering av informationen

All insamlade data behandlas enligt GDPR. Inga personuppgifter, arbetsplatser eller identifierbara uppgifter kommer att presenteras i studien. Materialet används enbart för behöriga personer och skyddas mot obehöriga, spridning eller läckage.

Studien genomförs inom socionomprogrammet vid Umeå Universitet

Vid intresse eller frågor kontakta:

Mariam Pierre, Mapi0081@student.umu.se, 070-68 96 456

Wilma Saari, Wisa0032@student.umu.se, 070-39 88 363

Vi uppskattar ert engagemang och hoppas att ni vill bidra med era värdefulla erfarenheter!

Bilaga 3.

Informationsbrev och samtycke för att delta i studien enhetschef

Hej!

Tack för ditt intresse att delta i vår studie kopplad till vårt examensarbete. Vi heter Mariam Pierre och Wilma Saari och studerar för närvarande på termin 6 på socionomprogrammet vid Umeå Universitet.

Vad är det för studie och varför vill ni att jag ska delta?

Studien är en del av en kandidatuppsats vid institutionen för Socialt arbete vid Umeå universitet och syftar till att ta reda på vilken kunskap personal inom hemtjänsten har om *våld i nära relationer mot äldre*. Vi vill också förstå hur organisatoriska faktorer och resurser påverkar handlingsutrymmet för personal i hemtjänsten. Du är tillfrågad om att delta i studien för att du arbetar som enhetschef inom hemtjänst i ordinärt boende och har minst 1 års arbetserfarenhet.

Genomförandet av studien

Ditt deltagande består av en individuell intervju på ca 60 minuter. Intervjun sker antingen via ett fysiskt möte eller videolänk och kan komma att spelas in med ditt samtycke. Detta för att vi ska kunna analysera svaren korrekt.

Intervjun kommer att spelas in och transkriberas. Det insamlade materialet kommer att anonymiseras och uppsatsen kommer att skrivas på ett sätt som minimerar risken för att enskilda personer kan identifieras. Insamlat material kommer att behandlas konfidentiellt och enbart användas inom ramen för examensarbetet. Efter att arbetet har examinerats och godkänts kommer materialet att raderas.

Deltagandet i studien är frivilligt. Deltagarna har rätt att när som helst avbryta sin medverkan utan att ange skäl. Inför intervjun kommer vi att skicka ut en samtyckesblankett om personuppgiftsbehandling samt ett samtycke till deltagande i studien. Blanketterna ska skrivas under och skickas tillbaka till oss. Underskrifterna kommer att förvaras i Microsoft teams och sedan raderas efter godkänt betyg på arbetet.

Möjliga risker och nytta genom ditt deltagande i studien

Genom ditt deltagande bidrar du med erfarenheter och perspektiv som kan öka kunskapen om hur personal inom hemtjänsten upplever arbetet vid misstanke om våld i nära relation mot äldre. Studien syftar till att belysa faktorer som kan påverka arbetet inom området.

Ditt deltagande kan innebära att du avsätter arbetstid. Samtalet kan upplevas som mentalt krävande, och ämnet våld i nära relation mot äldre kan väcka tankar eller känslor. Det kan också upplevas som utmanande att tala om sitt arbete i dessa frågor. Du kan när som helst ta paus, avstå från att besvara en fråga eller avbryta din medverkan utan att ange någon anledning och utan några negativa konsekvenser.

Vid frågor och funderingar

Om du har några frågor om din intervju, samtycke eller övriga funderingar kan du kontakta

Mariam Pierre på Mapi0081@student.umu.se eller Wilma Saari på Wisa0032@student.umu.se. Efter godkänt resultat på studien kommer den att publiceras på Umeå Universitets digitala arkiv (<https://umu.diva-portal.org/>). För att det ska vara möjligt att genomföra studien behöver vi ditt skriftliga samtycke.

*Med vänliga hälsningar Mariam Pierre och Wilma Saari
Socionomstudenter, Umeå Universitet T6, VT26*

Ansvariga studenter

Mariam Pierre

Mapi0081@student.umu.se

070-68 96 456

Wilma Saari

Wisa0032@student.umu.se

070-39 88 363

Handledare

Wossenseged Birhane Jemberie

wossenseged.jemberie@umu.se

Kursansvarig

Maria Sjölund

maria.sjolund@umu.se

Bilaga 4.

Informationsbrev och samtycke för att delta i studien omsorgspersonal

Hej!

Tack för ditt intresse att delta i vår studie kopplad till vårt examensarbete. Vi heter Mariam Pierre och Wilma Saari och studerar för närvarande på termin 6 på socionomprogrammet vid Umeå Universitet.

Vad är det för studie och varför vill ni att jag ska delta?

Studien är en del av en kandidatuppsats vid institutionen för Socialt arbete vid Umeå universitet och syftar till att ta reda på vilken kunskap personal inom hemtjänsten har om *våld i nära relationer mot äldre*. Vi vill också förstå hur organisatoriska faktorer och resurser påverkar handlingsutrymmet för personal i hemtjänsten. Du är tillfrågad om att delta i studien för att du arbetar som omsorgspersonal inom hemtjänst i ordinärt boende och har minst 6 månaders arbetserfarenhet.

Genomförandet av studien

Ditt deltagande består av en fokusgrupp på ca 90 minuter alternativt en individuell intervju på ca 60 minuter. Fokusgruppen sker antingen via ett fysiskt möte eller videolänk och kan komma att spelas in med ditt samtycke. Detta för att vi ska kunna analysera svaren korrekt.

Fokusgruppen kommer att spelas in och transkriberas. Det insamlade materialet kommer att anonymiseras och uppsatsen kommer att skrivas på ett sätt som minimerar risken för att enskilda personer kan identifieras. Insamlat material kommer att behandlas konfidentiellt och enbart användas inom ramen för examensarbetet. Efter att arbetet har examinerats och godkänts kommer materialet att raderas.

Deltagandet i studien är frivilligt. Deltagarna har rätt att när som helst avbryta sin medverkan utan att ange skäl. Inför intervjun kommer vi att skicka ut en samtyckesblankett om personuppgiftsbehandling samt ett samtycke till deltagande i studien. Blanketterna ska skrivas under och skickas tillbaka till oss. Underskrifterna kommer att förvaras i Microsoft teams och sedan raderas efter godkänt betyg på arbetet.

Möjliga risker och nytta genom ditt deltagande i studien

Genom ditt deltagande bidrar du med erfarenheter och perspektiv som kan öka kunskapen om hur personal inom hemtjänsten upplever arbetet vid misstanke om våld i nära relation mot äldre. Studien syftar till att belysa faktorer som kan påverka arbetet inom området.

Ditt deltagande kan innebära att du avsätter arbetstid. Samtalet kan upplevas som mentalt krävande, och ämnet våld i nära relation mot äldre kan väcka tankar eller känslor. Det kan också upplevas som utmanande att tala om sitt arbete i dessa frågor. Du kan när som helst ta paus, avstå från att besvara en fråga eller avbryta din medverkan utan att ange någon anledning och utan några negativa konsekvenser.

Vid frågor och funderingar

Om du har några frågor om din intervju, samtycke eller övriga funderingar kan du kontakta

Mariam Pierre på Mapi0081@student.umu.se eller Wilma Saari på Wisa0032@student.umu.se. Efter godkänt resultat på studien kommer den att publiceras på Umeå Universitets digitala arkiv (<https://umu.diva-portal.org/>). För att det ska vara möjligt att genomföra studien behöver vi ditt skriftliga samtycke.

*Med vänliga hälsningar Mariam Pierre och Wilma Saari
Socionomstudenter, Umeå Universitet T6, VT26*

Ansvariga studenter

Mariam Pierre

Mapi0081@student.umu.se

070-68 96 456

Wilma Saari

Wisa0032@student.umu.se

070-39 88 363

Handledare

Wossenseged Birhane Jemberie

wossenseged.jemberie@umu.se

Kursansvarig

Maria Sjölund

maria.sjolund@umu.se

Bilaga 5.

Skriftligt, informerat samtycke till medverkan i intervjustudien:

“Hemtjänstens handlingsutrymme vid våld i nära relationer bland äldre”.

Jag har informerats om studiens syfte, om hur informationen samlas in, bearbetas och behandlas. Jag har även informerats om att mitt deltagande är frivilligt och att jag, när jag vill, kan avbryta min medverkan i studien utan att ange orsak. Jag har också informerats hur mina personuppgifter behandlas i studentarbetet. Jag samtycker härmed till att medverka i denna studie som handlar om att analysera *kunskapen personal inom hemtjänst i ordinärt boende har om våld i nära relationer mot äldre, samt hur handlingsutrymmet utformas och praktiseras genom organisatoriska ramar och resursmässiga förutsättningar.*

Ort/Datum/År

.....

Namnunderskrift

.....

Namnförtydligande

.....

Forskarnas underskrift

.....

Namnförtydligande

.....

Handledarens namn

.....

Bilaga 6.

Samtycke till personuppgiftsbehandling och information till registrerade

Inför studentarbete *Vi är där – men vad får vi göra? – Hemtjänstens handlingsutrymme vid våld i nära relationer bland äldre* vid institutionen för socialt arbete kommer följande personuppgifter om dig att samlas in och behandlas

- *Namn*
- *Ålder*
- *Kön*
- *Yrkesroll*
- *Arbetsplats och arbetslivserfarenhet*
- *Kontaktuppgifter*
- *Röstinspelning vid intervju*

Ditt samtycke behövs för att ovanstående personuppgifter inför studentarbetet ska kunna behandlas. Mer information om studentarbetet finner du längre ner i blanketten. Det är Umeå universitet som är personuppgiftsansvarig för behandlingen. Kontaktuppgifter till Umeå universitet är Umeå universitet, 901 87 Umeå, registrator@umu.se, 090-786 50 00. Umeå universitet har utsett ett dataskyddsombud. Dataskyddsombudet nås på pulo@umu.se eller genom växel 090-786 50 00. Du kan även kontakta den ansvariga för studentarbetet via mejl; Mariam Pierre mapi0081@student.umu.se, Wilma Saari wisa0032@student.umu.se, och/eller handledare Wossenseged Birhane Jemberie, wossenseged.jemberie@umu.se.

Dina personuppgifter kommer med stöd av samtycket att behandlas längst fram till den tidpunkt då studentarbetet har godkänts. Dina personuppgifter kommer endast att hanteras av behörig student samt behörig personal vid Umeå universitet.

Du har när som helst rätt att ta tillbaka ditt samtycke. Detta gör du genom att kontakta kursansvarig lärare vid institutioner för socialt arbete, Maria Sjölund, via maria.sjolund@umu.se eller 090-786 54 05. Observera dock att ett återkallande av ditt samtycke inte påverkar lagligheten av behandlingen innan samtycket återkallats.

Du har även rätt att kontakta Umeå universitet för att få information om vilka uppgifter som behandlas om dig eller för att begära rättelse, överföring, radering eller begränsning av dina personuppgifter. Du kan även kontakta universitetets dataskyddsombud på mejl pulo@umu.se. För mer information om hur universitetet behandlar personuppgifter se: umu.se/gdpr

Du har även rätt att inge klagomål till tillsynsmyndigheten Integritetskyddsmyndigheten om du tycker att vi behandlar dina personuppgifter på ett felaktigt sätt.

Samtycker du till att dina personuppgifter används på sätt som beskrivs ovan?

Ja

Datum:

Namn:

Information om Umeå universitets behandling av personuppgifter i studentarbeten

Om du väljer att delta kommer viss information om dig att behandlas så som dina personliga tankar, åsikter och upplevelser. Denna information kommer att samlas in genom en kvalitativ semistrukturerad intervju tillsammans med dig och författarna till examensarbetet.

Informationen eller en del av informationen kommer att kunna kopplas till dig genom din yrkesroll inom organisationen, din yrkestitel samt erfarenheter inom specifika professionella sammanhang. Vid sammanställandet av uppsatsen kommer personliga uppgifter att avidentifieras för att minska risken för identifiering. Uppgifter som kan kopplas till dig på detta sätt räknas som personuppgifter enligt EU:s dataskyddsförordning 2016/679 (GDPR). Anledningen till att det i studentarbetet behöver behandlas sådana personuppgifter är för att uppgifterna är av vikt för att kunna besvara studiens syfte och frågeställningar.

Umeå universitet är personuppgiftsansvarig för behandling. Den rättsliga grunden för personuppgiftsbehandlingen är ditt samtycke i enlighet med EU:s dataskyddsförordning, artikel 6.1 a. Personuppgifterna kommer att förvaras vid universitetet på ett sådant sätt att, utöver ansvarig student, kommer endast behörig personal vid universitetet att ges tillgång till personuppgifterna. Uppgifterna kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. Dina personuppgifter kommer att behandlas under hela studentarbetet som kommer att pågå fram till den tidpunkt då studentarbetet har godkänts.

Underlag till studentarbeten, där dina personuppgifter ingår, gallras efter att studentens betyg rapporterats i universitetets studieregister.

Enligt EU:s dataskyddsförordning samt nationell kompletterande lagstiftning har du rätt att:

- begära tillgång till dina personuppgifter (begära s.k. registerutdrag)
- få dina personuppgifter rättade
- få dina personuppgifter raderade
- få behandlingen av dina personuppgifter begränsad.

Under vissa omständigheter medger dataskyddsförordningen samt kompletterande nationell lagstiftning undantag från dessa rättigheter. Rätten till tillgång till sina uppgifter kan exempelvis begränsas av sekretesskrav, och rätten att få uppgifter raderade kan begränsas av regler rörande arkivering.

Om du vill åberopa någon av dessa rättigheter ska du ta kontakt med dataskyddsombudet vid Umeå universitet (pulo@umu.se) och ange uppgifter om aktuellt studentarbete.

Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas har du rätt att klagas hos Integritetsskyddsmyndigheten. Information om detta finns på myndighetens webbplats (imy.se).

Bilaga. 7

Intervjuguide Enhetschef

Inledning

- Kan du berätta lite om din roll som enhetschef inom hemtjänsten?
- Hur länge har du arbetat inom hemtjänsten i din nuvarande roll?
- Vad har du för utbildning?
- Kan du beskriva hur verksamheten är organiserad där du arbetar?
Struktur, yrkesroller, medarbetare, rapportering osv.

Kunskap om våld i nära relationer mot äldre

- Hur skulle du beskriva våld i nära relationer mot äldre?
- Vad tänker du att begreppet omfattar i en hemtjänstkontext?
- Vilka uttryck eller former av våld tänker du kan förekomma bland äldre personer som får stöd av hemtjänsten?
 - På vilket sätt tror du kunskapen/förståelsen påverkar hur personalen agerar om de misstänker våld?
- Tankar om det?
- Finns det vissa situationer eller tecken som du tänker kan väcka misstanke om att en äldre person utsätts för våld?
- Hur tänker du att sådana situationer kan uppfattas av personalen i vardagen?
- Har personalen fått någon utbildning eller kompetensutveckling kring våld i nära relationer mot äldre?
 - Upplever du att det behövs mer kunskap om våld mot äldre?
- Hur definierar du våld?
- Vilka former av våld upplever du är vanligast eller mest aktuella i äldreomsorgen?
 - *Kan du berätta lite mer om det?*
- Finns det någon typ av våld som du tror kan vara särskilt svår att upptäcka inom hemtjänsten?
 - *Hur tänker du kring det?*
- Hur uppmärksammas eller diskuteras frågan om våld i nära relationer i verksamheten?

Handlingsutrymme

- Hur upplever du att personalen kan identifiera tecken på våld i nära relationer hos brukare?
- Vad händer vanligtvis om personal känner oro för att en brukare kan vara utsatt?
- Hur introduceras frågor om våld i nära relationer i verksamheten?
- På vilket sätt får personal eller chefer stöd i frågor som rör våld mot äldre?
- Finns det forum där sådana frågor diskuteras eller tas upp?
- Hur ser du att erfarenhet eller utbildning påverkar arbetet i sådana situationer?
- Hur ser rutiner och riktlinjer ut vid misstanke om våld mot äldre?

- *Använder ni några särskilda verktyg eller metoder i verksamheten för att upptäcka eller hantera våld i nära relationer mot äldre?*
 - *Exempelvis Reagera-S*
- *Hur används det i så fall i det praktiska arbetet?*
- Hur beskriver du ditt eget handlingsutrymme som enhetschef i dessa situationer?
 - *Hur följer ni upp ärenden?*
 - *Kan du beskriva hur ett ärende kan hanteras i praktiken?*

Organisatoriska ramar och resurser

- Hur påverkar verksamhetens organisering vilka möjligheter som finns att följa upp sådana situationer?
- Finns det situationer där tid eller arbetsförhållanden påverkar hur mycket personal hinner observera eller samtala med brukare?
- Hur ser du att prioriteringar i verksamheten påverkar utrymmet att arbeta med frågor som kan vara känsliga eller svåra att fånga upp?
- När en situation behöver hanteras tillsammans med andra aktörer, hur brukar det fungera?
- Upplever du att det finns tillräckligt med stöd från organisationen?

Strategier vid begränsat handlingsutrymme

- Om det finns begränsningar i handlingsutrymmet, hur hanterar du eller personalen dessa i praktiken?
- Vilka strategier använder ni för att hantera situationer där det finns misstankar om våld men där möjligheterna att agera upplevs som begränsade?
- Hur kan personalen få stöd i svåra situationer?
- Kan du ge exempel på hur ni har hanterat sådana situationer?

Avslutning

- Är det något mer du tycker är viktigt att lyfta kring våld i nära relationer mot äldre inom hemtjänsten?
- Finns det något du tycker skulle behöva utvecklas eller förbättras i arbetet med dessa frågor?

Bilaga. 8

Intervjuguide fokusgrupp, medarbetare

Inledning:

- Kan ni berätta lite om er roll som omsorgspersonal inom hemtjänsten?
- Hur länge har ni arbetat inom hemtjänsten?
- Vilken utbildning har ni?
- Hur ser arbetet i hemtjänsten ut där ni arbetar?
 - *Kan ni beskriva hur personalen är uppdelad, hur arbetsdagen planeras och hur kontakten med chefen eller andra professioner fungerar?*

Kunskap om våld i nära relationer mot äldre

- När ni hör begreppet våld mot äldre, vad tänker ni på då?
- Hur definierar ni begreppet våld mot äldre?
- Vilka typer av våld tror ni kan förekomma hos äldre som får hemtjänst?
- Hur tror ni att er förståelse av våld påverkar hur ni agerar i vardagen med brukare?

Handlingsutrymme

- Om ni skulle misstänka att en brukare utsätts för våld, hur skulle ni kunna agera då?
- Vad brukar ni göra i situationer ni misstänker våld?
- Finns det skillnader i hur olika kollegor hanterar sådana situationer?
 - Kan ni ge exempel?
- Är det något ni kan uppleva är svårt att agera kring?

Organisatoriska ramar och resurser

- Hur påverkar organisation, rutiner och resurser ert dagliga arbete när ni misstänker att någon brukare kan utsättas för våld?
- Finns det något som underlättar eller försvårar för er i sådana situationer?
- Hur ser stödet från era chefer eller andra professioner ut?
- Finns det samarbete med exempelvis socialtjänst eller sjukvård?

Strategier vid begränsat handlingsutrymme

- Om det är svårt att agera i en situation där ni misstänker våld, hur brukar ni hantera det?
- Har ni några exempel på strategier ni själva eller kollegor använder?
 - Håller alla i gruppen med om dessa strategier, eller finns olika sätt att hantera det?
- Vad skulle ni önska att organisationen eller cheferna gjorde för att underlätta hanteringen?

Avslutning

- Är det något mer ni tycker är viktigt att lyfta när det gäller våld mot äldre och ert arbete i hemtjänsten?

- Finns det något ni tycker skulle behöva utvecklas eller förbättras i arbetet med dessa frågor?